

ส่วนที่ 3

วิธีจัดการบริษัทจำกัด

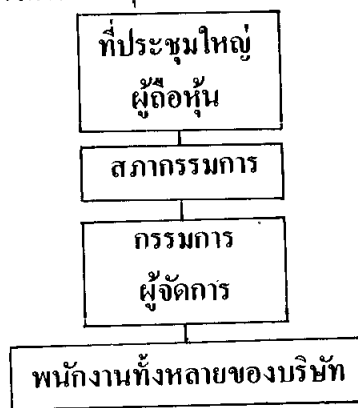
1. บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

มาตรา 1144 บัญญัติว่า “บรรดาบริษัทจำกัด ให้มีกรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนด้วยกันจัดการตามข้อบังคับของบริษัท และอยู่ในความครอบงำของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้นทั้งปวง”

บริษัทจำกัดแม้จะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแต่ก็ไม่มีชีวิตจิตใจ โดยเหตุนี้เองนิติบุคคลนั้นจึงต้องมีผู้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ บุคคลที่เข้าดำเนินการกิจการของบริษัทนี้เรียกว่า “กรรมการ”

บริษัทจำกัดทุกบริษัทต้องมีกรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนด้วยกันจัดกิจการงานของบริษัทตามข้อบังคับของบริษัท และยิ่งกว่านั้นจะต้องอยู่ในความครอบงำของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น อนึ่ง ผู้เป็นกรรมการของบริษัทนั้นจะเป็นบุคคลภายนอกก็ได้ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัท

มักจะมีผู้เข้าใจผิดอยู่เสมอว่า กรรมการของบริษัทนั้นมีความใหญ่โตมากและมีอำนาจมาก แต่ในสายตาของกฎหมายนั้นกรรมการมีความใหญ่โตเป็นรองจากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นซึ่งที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นนี้มีอำนาจเหนือกรรมการโดยมีอำนาจครอบงำดูแลกิจการที่กรรมการได้ทำไปนั้นว่าถูกต้องตามข้อบังคับหรือไม่ หรือทำไปโดยสุจริตประกอบด้วยความระมัดระวังอย่างบุคคลค้าขายหรือไม่ ดังนั้นแผนผังการควบคุมจึงมีดังนี้

ถ้ากรรมการตั้งไว้หลายคนโดยมากจะแบ่งเป็นกรรมการมีอำนาจบริหารพวกหนึ่งซึ่งมีหน้าที่เข้าไปดำเนินการโดยตรงกับกิจการของบริษัท ส่วนกรรมการอีกพวกหนึ่งไม่มีหน้าที่

บริหารเป็นเพียงแต่เพียงไปประชุมปรึกษากิจการเป็นครั้งคราวตามที่ประธานจะได้นัดหมาย โดยปกติถ้ามีกรรมการหลายคนก็เรียกว่าสภากรรมการ สภากรรมการมีอำนาจเหนือกรรมการผู้จัดการ กรรมการผู้จัดการต้องฟังคำสั่งบังคับของสภากรรมการและปฏิบัติตามคำสั่งของสภากรรมการ ทั้งนี้อยู่ในความครอบงำของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น

มาตรา 1145 บัญญัติว่า “จำเดิมแต่ได้จดทะเบียนบริษัทแล้ว ท่านห้ามมิให้ตั้งข้อบังคับขึ้นใหม่ หรือเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงข้อบังคับหรือข้อความในหนังสือบริคณห์สนธิแต่อย่างหนึ่งอย่างใด เว้นแต่จะได้มีการลงมติพิเศษ”

กิจการใดที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องทำโดยมติพิเศษ กิจการนั้นก็ใช้มติธรรมดา โดยใช้เสียงมากของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นมติ มตินี้เรียกว่ามติสามัญ

แต่มีกิจการบางอย่างกฎหมายบังคับว่าจะทำได้ก็ต่อเมื่อที่ประชุมใหญ่ ผู้ถือหุ้นมีมติพิเศษ กล่าวคือเสียงข้างมากนั้นจะต้องมีจำนวนตามที่กฎหมายกำหนดและต้องมีการประชุมยืนยันมตินั้นอีกครั้งหนึ่งด้วย (วิธีการประชุมเพื่อมีมติพิเศษให้ดูมาตรา 1194)

กิจการที่กฎหมายบังคับว่าต้องมีมติพิเศษ ได้แก่กิจการดังต่อไปนี้

- (1) การตั้งข้อบังคับใหม่หรือเพิ่มเติมข้อบังคับหรือหนังสือบริคณห์สนธิ (มาตรา 1145)
- (2) การเพิ่มทุนโดยออกหุ้นใหม่ (มาตรา 1220)
- (3) การออกหุ้นใหม่ให้ชำระค่าหุ้นด้วยสิ่งอื่นนอกจากชำระด้วยเงิน (มาตรา 1221)
- (4) การลดทุน (มาตรา 1224)
- (5) การเลิกบริษัท (มาตรา 1236 อนุมาตรา 4)
- (6) การควบบริษัทเข้าด้วยกัน (มาตรา 1238)
- (7) การแปรสภาพจากบริษัทเอกชนเป็นบริษัทมหาชน ตาม พ.ร.บ. บริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 มาตรา 180

ตามมาตรา 1145 นี้ เหตุผลที่กฎหมายบังคับว่าต้องมีมติพิเศษก็เพราะว่าข้อบังคับของบริษัทนั้นเมื่อได้ตั้งขึ้นโดยที่ประชุมตั้งบริษัทแล้ว (ตามมาตรา 1108) ก็จะต้องนำไปจดทะเบียนตามมาตรา 1111 และถือว่าเป็นข้อสัญญาที่ผูกมัดผู้ถือหุ้นทุกคน และเมื่อได้ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ถือว่าบุคคลภายนอกทั้งหลายได้รู้ถึงซึ่งข้อบังคับนั้นแล้ว ดังนั้นการที่จะตั้งข้อบังคับขึ้นมาใหม่ หรือเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงข้อบังคับ หรือข้อความในหนังสือบริคณห์สนธิ จึงต้องมีพิธีการใหญ่เป็นพิเศษ คือจะต้องมีมติพิเศษของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ส่วนวิธีการประชุมและวิธีลงมตินั้นให้ดูในมาตรา 1194

มาตรา 1146 บัญญัติว่า “บรรดาข้อบังคับอันได้ตั้งขึ้นใหม่หรือได้เพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นหน้าที่ของบริษัทที่จะจัดให้ไปจดทะเบียนภายในกำหนดสิบสี่วันนับแต่วันที่ได้มีการลงมติพิเศษ”

เหตุผลที่กฎหมายบังคับให้ไปจดทะเบียนก็เพราะว่า เพื่อต้องการให้บุคคลภายนอกที่มาทำการติดต่อค้าขายกับบริษัทได้ทราบว่าบริษัทมีข้อบังคับอย่างไร บางเวลาติดต่อทำสัญญาจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามข้อบังคับของบริษัทนั้น ๆ

ถ้าหากบริษัทละเลยไม่ปฏิบัติภายในเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ บริษัทมีความผิดตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท

มาตรา 1147 บัญญัติว่า “บรรดาข้อบังคับอันได้ตั้งขึ้นใหม่ หรือหนังสือบริคณห์สนธิ หรือข้อบังคับซึ่งได้เปลี่ยนแปลงนั้น ให้บริษัทส่งมอบฉบับตีพิมพ์ไว้ ณ หอทะเบียนอย่างละสิบฉบับในเวลาเดียวกับที่ขอจดทะเบียน”

ข้อบังคับที่ได้ตั้งขึ้นใหม่หรือหนังสือบริคณห์สนธิ หรือข้อบังคับซึ่งได้เปลี่ยนแปลงนั้น นอกจากจะต้องนำไปจดทะเบียนตามมาตรา 1146 แล้ว บริษัทยังต้องจัดพิมพ์ข้อบังคับนั้นและส่งมอบไว้ ณ หอทะเบียนอย่างละ 10 ฉบับในวันที่ไปขอจดทะเบียนนั้นด้วย เพื่อให้บุคคลภายนอกที่ติดต่อทำการค้ากับบริษัทได้ตรวจดูได้สะดวก

มาตรา 1148 บัญญัติว่า “บรรดาบริษัทจำกัด ต้องมีสำนักงานจดทะเบียนไว้แห่งหนึ่ง ซึ่งธุรการติดต่อ และคำบอกกล่าวทั้งปวงจะส่งถึงบริษัทได้ ณ ที่นั้น

คำบอกกล่าวสถานที่ตั้งแห่งสำนักงานที่ได้จดทะเบียนไว้ก็ดี หรือเปลี่ยนย้ายสถานที่ก็ดี ให้ส่งแก่นายทะเบียนบริษัท และให้นายทะเบียนจดข้อความนั้นลงในทะเบียน”

มาตรานี้บัญญัติขึ้นมาเพื่อความสะดวกในการติดต่อส่ง-รับคำบอกกล่าวต่าง ๆ จากหอทะเบียนและจากบุคคลภายนอกที่มีมาถึงบริษัทจำกัด ถ้าต่อมาบริษัทได้ย้ายสำนักงานใหม่ก็ต้องแจ้งให้นายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทได้ทราบ เพื่อจะได้มีการแก้ไขข้อความในทะเบียนต่อไป

ถ้าบริษัทจำกัดใดไม่ปฏิบัติตามมาตรานี้ก็มีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด ฯลฯ มาตรา 14 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท

มาตรา 1149 บัญญัติว่า “ตราใบหุ้นทั้งหลายยังมีได้ชำระเงินเต็มจำนวนเท่านั้นว่าตราฉบับนั้นบริษัทจะลงพิมพ์หรือแสดงจำนวนต้นทุนของบริษัทในหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดเช่นในคำบอกกล่าวป่าวร้องก็ดี ในตัวเงินและบัญชีสิ่งของก็ดี ในจดหมายก็ดี ต้องแสดงไว้ให้ชัดเจนด้วยในที่เดียวกันว่า จำนวนเงินต้นทุนได้ชำระแล้วเพียงกี่ส่วน”

เจตนารมณ์ที่บัญญัติมาตรานี้ขึ้นมาก็เพื่อต้องการให้ประชาชนได้ทราบว่าบริษัทจำกัดแห่งนี้มีเงินทุนที่ใช้ประจำอยู่เท่าใดและยังสามารถเรียกจากผู้ถือหุ้นได้อีกเท่าใด เพราะบางบริษัทตั้งทุนไว้สูงเพื่อให้บุคคลเข้าใจว่ามีหลักฐานดี แต่เวลาเรียกเก็บเงินค่าหุ้นก็เรียกเพียง 25% ซึ่งก็หมายความว่าบริษัทมีเงินทุนหมุนเวียนอยู่เพียงหนึ่งในสี่ของจำนวนทุนที่จดทะเบียนเท่านั้น

ถ้าหากไม่บัญญัติมาตรานี้ไว้ บริษัทก็อาจโฆษณาเองว่ามีเงินทุนเท่าจำนวนที่ได้จดทะเบียนไว้แล้วอันเป็นการหลอกลวงประชาชน ดังนั้นเองถ้าบริษัทใดได้แสดงจำนวนต้นทุนไว้ในหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดก็ต้องแสดงไว้ให้ชัดว่า จำนวนต้นทุนที่ได้ชำระไว้แล้วมีจำนวนกี่บาท ถ้าบริษัทละเลยไม่ปฏิบัติตามมาตรานี้บริษัทมีความผิดตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สหสมาคม และมูลนิธิ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท

2. กรรมการ

มาตรา 1150 บัญญัติว่า “ผู้เป็นกรรมการจะพึงมีจำนวนมากน้อยเท่าใดและจะพึงได้บำเหน็จเท่าใด ให้สุดแล้วแต่ที่ประชุมใหญ่จะกำหนด”

การแต่งตั้งกรรมการเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการดำเนินงานของบริษัทจะมีกำไรหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถของกรรมการ ดังนั้นกฎหมายจึงให้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นผู้เลือกตั้งกรรมการ เว้นแต่เป็นการเลือกตั้งซ่อม ซึ่งสภากรรมการเป็นผู้ตั้งตามมาตรา 1155

กรรมการจะได้บำเหน็จเท่าใด ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นก็จะเป็นผู้กำหนดเช่นเดียวกัน

มาตรา 1151 บัญญัติว่า “อันผู้เป็นกรรมการนั้น เฉพาะแต่ที่ประชุมใหญ่เท่านั้นอาจจะตั้งหรือถอนได้”

ได้กล่าวมาแล้วว่ากรรมการนั้นที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเท่านั้นจะเป็นผู้ตั้ง (มาตรา 1150) แต่ถ้าเป็นกรรมการชุดแรกของบริษัทก็จะแต่งตั้งโดยที่ประชุมตั้งบริษัท (มาตรา 1108 อนุมาตรา 6) ส่วนการเลือกตั้งซ่อมนั้นกฎหมายให้อำนาจสภากรรมการเป็นผู้เลือกตามมาตรา 1155 ซึ่งก็ไม่ได้บังคับเด็ดขาด เพราะตามมาตรา 1155 ใช้คำว่า “จะเลือกผู้อื่นตั้งขึ้นใหม่ให้เต็มที่ว่างก็ได้” ดังนั้นถ้ากรรมการที่เหลือไม่เห็นสมควรตั้ง เช่นใกล้จะประชุมใหญ่อยู่แล้วควรรอให้ที่ประชุมใหญ่เป็นผู้ตั้งดีกว่า หรือว่ายังมีกรรมการอีกหลายคนพอที่จะบริหารงานต่อไปได้กรรมการที่เหลือจะไม่ใช้อำนาจดังกล่าวก็ได้

ส่วนการถอนกรรมการนั้นกฎหมายให้อำนาจเฉพาะแต่ที่ประชุมใหญ่ ผู้ถือหุ้นเท่านั้นเป็นผู้ถอดถอนกรรมการ ไม่ได้บัญญัติให้ผู้อื่นถอนกรรมการได้ในกรณีใดอีก จึงต้องถือว่ากรรมการไม่ว่าจะตั้งขึ้นโดยที่ประชุมตั้งบริษัทซึ่งเป็นกรรมการชุดแรก หรือเป็นกรรมการซึ่งที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นผู้ตั้งขึ้นหรือเป็นกรรมการที่สภากรรมการเป็นผู้ตั้งซ่อมก็ตาม ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นผู้ถอนได้แต่ผู้เดียว ผู้ถือหุ้นจะมาฟ้องขอให้ศาลเพิกถอนกรรมการไม่ได้ (ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 310/2510 วินิจฉัยว่า เฉพาะแต่ที่ประชุมใหญ่เท่านั้นอาจตั้งหรือถอนกรรมการได้ตามมาตรา 1151 ฉะนั้นเมื่อบริษัทไม่มีการประชุมใหญ่ ผู้ถือหุ้นจะมาฟ้องขอให้เพิกถอนการตั้งกรรมการมิได้)

ส่วนวิธีการแต่งตั้งกรรมการหรือคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกรรมการอาจมีกำหนดไว้ในข้อบังคับ แต่ข้อบังคับจะกำหนดให้ผู้อื่นเป็นผู้ตั้งกรรมการนอกจากที่ประชุมใหญ่คงไม่ได้ เพราะมาตรา 1151 ต้องถือว่าเป็นบทบังคับเด็ดขาด¹

มาตรา 1152 บัญญัติว่า “ในเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกภายหลัง แต่จดทะเบียนบริษัทก็ดี และในเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกในปีทุก ๆ ปีต่อไปก็ดี ผู้เป็นกรรมการต้องออกจากตำแหน่งโดยจำนวนหนึ่งในสามเป็นอัตรา ถ้าและจำนวนกรรมการจะแบ่งออกให้ตรงเป็นส่วนสามไม่ได้ ก็ให้ออกโดยจำนวนใกล้เคียงที่สุดกับส่วนหนึ่งในสาม”

กรรมการจะอยู่ในตำแหน่งเป็นเวลานานเท่าใดย่อมแล้วแต่ข้อบังคับของบริษัท ถ้าข้อบังคับมิได้กำหนดไว้ ก็เป็นไปตามมาตรา 1152 เว้นแต่เป็นการออกโดยผลของกฎหมายตามมาตรา 1154

ตามมาตรา 1152 นี้เป็นการออกตามเวรโดยหมุนเวียน ซึ่งกฎหมายบังคับให้ออกทุกครั้งที่มีการประชุมสามัญ ครั้งแรกภายใน 6 เดือนหลังแต่บริษัทได้จดทะเบียน ครั้งต่อไปเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกในทุก ๆ ปีต่อไป กรรมการต้องออกจากตำแหน่งหนึ่งในสามเป็นอัตรา คือหมายความว่า ให้ออกใน 6 เดือนแรก จำนวนหนึ่งในสาม และครั้งต่อไปต้องออกอีกหนึ่งในสามเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกของทุก ๆ ปี แม้ว่าจะมีการประชุมสามัญปีละสองครั้ง แต่กรรมการจะออกตามเวรเฉพาะเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกเท่านั้น

จำนวนกรรมการที่จะต้องออก ถือหนึ่งในสามเป็นอัตราเสมอไปและถ้าจำนวนจะแบ่งออกให้ตรงเป็นส่วนสามไม่ได้ ก็ให้ออกจำนวนที่ใกล้เคียงที่สุด ตัวอย่าง เช่น ที่ประชุมตั้งบริษัทได้ตั้งกรรมการขึ้นมา 7 คน เมื่อกรรมการได้จดทะเบียนตั้งบริษัทแล้ว ภายใน 6 เดือนนับจากได้จดทะเบียนตั้งบริษัท ก็ต้องมีการประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นการประชุมครั้งแรก (ตามมาตรา 1171) กรรมการก็ต้องออกไป 2 คน ครั้งต่อไปเมื่อมีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกของทุก ๆ ปี กรรมการก็ต้องออกไปอีก 2 คน ในปีต่อมาเมื่อมีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก กรรมการก็ต้องออกไปอีก 3 คน

กรรมการที่ออกไปนั้น ที่ประชุมใหญ่อาจเลือกตั้งเข้ารับตำแหน่งใหม่อีกก็ได้ ถ้าหากว่าได้รับเลือกตั้งใหม่ก็ต้องถือว่าเป็นผู้ที่ได้เริ่มต้นมาเป็นกรรมการใหม่

มาตรา 1153 บัญญัติว่า “ตัวกรรมการที่จะต้องออกจากตำแหน่งในปีแรก และปีที่สอง ภายหลังจดทะเบียนบริษัทนั้น ถ้ากรรมการมิได้ตกลงกันไว้เองเป็นวิธีอื่นไซ้รัก็ให้จับสลากกัน ส่วนปีที่สอง ๆ ต่อไปให้กรรมการคนที่ได้อยู่ในตำแหน่งนานที่สุดนั้นเป็นผู้ต้องออก

กรรมการผู้ออกไปนั้นจะเลือกเข้ารับตำแหน่งอีกก็ได้”

¹ โสภณ รัตนากร, ในหนังสือเล่มเดียวกันหน้า 284

โดยปกติการออกจากตำแหน่งกรรมการตามเวรในปีแรก และปีที่สองนั้น กรรมการมักจะตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้ออกตามเวร แต่ถ้ามีได้ตกลงกัน กฎหมายให้วินิจฉัยโดยการจับสลาก ส่วนกรรมการที่จะออกในปีหลัง ๆ ให้ถือเอากรรมการคนที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุดเป็นผู้ออก ซึ่งก็หมายความว่ากรรมการซึ่งยังไม่ได้ถูกออกตามเวรมาก่อนก็ต้องออกหมดในปีที่ 3 เช่น ที่ประชุมตั้งบริษัทได้ตั้งกรรมการขึ้นมา 9 คน เพื่อบริหารงานของบริษัท หลังจากได้จดทะเบียนตั้งบริษัทแล้วภายใน 6 เดือนก็ต้องมีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกตามมาตรา 1171 กรรมการต้องออกไปหนึ่งในสามของจำนวน 9 คน คือต้องออกไป 3 คน (ทั้งสามคนที่ออกไปนี้อาจได้รับเลือกตั้งเข้ามาใหม่ก็ได้) ในปีต่อมาเมื่อมีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก กรรมการก็ต้องออกไปอีกหนึ่งในสามคือต้องออกไปอีก 3 คน ในปีต่อมากรรมการที่ยังไม่เคยออกจากตำแหน่งเลยก็ต้องออกไปหมด

กรรมการที่ออกไปนั้นที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นอาจเลือกตั้งเข้ามารับตำแหน่งใหม่ก็ได้ ถ้าหากว่าได้รับเลือกตั้งใหม่ ก็ต้องถือว่าเป็นผู้ที่ได้เริ่มต้นมาเป็นกรรมการใหม่

มาตรา 1154 บัญญัติว่า “ถ้ากรรมการคนใดล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ ไซ้ ท่านว่ากรรมการคนนั้นเป็นอันขาดจากตำแหน่ง”

มาตรานี้เป็นการออกของกรรมการโดยผลของกฎหมาย โดยกฎหมายพิจารณาว่าบุคคลที่กลายเป็นคนล้มละลายนั้นย่อมไม่สามารถจัดการทรัพย์สินของตนได้ จึงไม่สมควรจะให้เป็นผู้จัดการงานของบริษัทต่อไป

สำหรับผู้ไร้ความสามารถ คำว่า “ผู้ไร้ความสามารถ” เป็นคำกว้างไม่ใช่เฉพาะแต่คนไร้ความสามารถตามมาตรา 28 โดยเป็นผู้วิกลจริต แต่หมายความถึงคนเสมือนไร้ความสามารถตามมาตรา 32 ด้วย

มาตรา 1155 บัญญัติว่า “ถ้าตำแหน่งว่างลงในสภกรรมการเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามเวรไซ้ ท่านว่ากรรมการจะเลือกผู้อื่นตั้งขึ้นใหม่ให้เต็มที่ว่างก็ได้ แต่บุคคลที่ได้เป็นกรรมการใหม่เช่นนั้น ให้มีเวลาอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาที่กรรมการผู้ออกไปนั้นชอบจะที่อยู่ได้”

มาตรานี้เป็นข้อยกเว้นของหลักที่ว่า อันผู้เป็นกรรมการนั้น เฉพาะแต่ที่ประชุมใหญ่เท่านั้นอาจจะตั้งหรือถอนได้ เพราะมีบางกรณีที่กรรมการต้องออกจากตำแหน่งกลางคัน เช่น ตายหรือลาออก หรือเป็นบุคคลล้มละลาย หรือเป็นผู้ไร้ความสามารถซึ่งมิใช่เป็นการออกตามเวร กฎหมายก็ให้อำนาจสภกรรมการเลือกตั้งผู้อื่นขึ้นมาเป็นกรรมการใหม่แทนกรรมการที่ขาดไปนั้น ที่กฎหมายให้อำนาจสภกรรมการเลือกตั้งกรรมการขึ้นมาใหม่ก็เพราะว่าการที่กรรมการขาดไปนั้นอาจทำให้ไม่ครบองค์ประชุมที่จะปรึกษาการทำงาน ครั้นจะรอให้ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งขึ้นมาใหม่ก็อาจจะเนิ่นช้า อาจทำให้กิจการงานของบริษัทต้องหยุดชะงักลงได้ กฎหมายจึงบัญญัติ

ให้อำนาจสภากรรมการเลือกตั้งกรรมการเข้ามาใหม่แทนกรรมการที่ขาดไป แต่บุคคลที่ได้รับเลือกเป็นกรรมการใหม่นี้ก็อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าที่กำหนดเวลาที่กรรมการผู้ที่จะออกไปนั้นมีสิทธิที่จะอยู่ได้เท่านั้น เช่น ในระหว่างปีที่สอง กรรมการคนหนึ่งตายลง สภากรรมการสามารถที่จะตั้งผู้ใดผู้หนึ่งที่มีคุณสมบัติตามข้อบังคับมาเป็นกรรมการแทนคนที่ตาย แต่บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งโดยสภากรรมการนี้มีสิทธิอยู่ในตำแหน่งได้เท่าที่ผู้ตายจะอยู่ได้เท่านั้น

มาตรา 1156 บัญญัติว่า "ถ้าที่ประชุมใหญ่ถอนกรรมการผู้หนึ่งออกก่อนครบกาลกำหนดของเขา และตั้งคนอื่นขึ้นในแทนที่ไซ้ ท่านว่าบุคคลที่เป็นกรรมการใหม่นั้นให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาที่กรรมการผู้ถูกถอนนั้นชอบที่จะอยู่ได้"

มาตรานี้ก็เช่นเดียวกับมาตรา 1155 ในเมื่อมีการถอดถอนกรรมการออกจากตำแหน่งโดยที่ประชุมใหญ่ก่อนที่จะครบกำหนดออกตามวาระ และที่ประชุมใหญ่ได้ตั้งคนอื่นขึ้นมาแทนกรรมการคนใหม่ที่ตั้งขึ้นแทนคนที่ถูกถอนจะดำรงตำแหน่งได้เพียงเท่าที่กำหนดเวลาที่กรรมการผู้ถูกถอนชอบที่จะอยู่ได้

มาตรา 1157 บัญญัติว่า "การตั้งกรรมการขึ้นใหม่นั้น ตั้งใครเมื่อใดท่านให้นำความไปจดทะเบียนภายในสิบสี่ วันนับแต่วันที่ตั้งจนทุกครั้ง"

เหตุที่กฎหมายบังคับว่าต้องนำความไปจดทะเบียนก็เพื่อต้องการให้บุคคลทั่ว ๆ ไปที่มาติดต่อกับบริษัทได้ทราบว่าเป็นปัจจุบันใครมีอำนาจจัดการแทนบริษัทได้บ้าง การจดทะเบียนนั้นก็ต้องการปฏิบัติตามแบบพิมพ์ที่หอทะเบียนสำหรับบริษัทได้กำหนดไว้

เกี่ยวกับการจดทะเบียนตามมาตรานี้ ถ้าบริษัทละเลยไม่ไปจดทะเบียนภายในสิบสี่ วันนับตั้งแต่วันที่ตั้งกรรมการบริษัททุกคนมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท ตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499

มาตรา 1158 บัญญัติว่า "นอกจากจะมีข้อบังคับของบริษัทไว้เป็นอย่างอื่น ท่านว่ากรรมการมีอำนาจตั้งพรณาไว้ในหกมาตราต่อไปนี้"

อำนาจของกรรมการจะมีประการใดบางบริษัทก็ระบุไว้ละเอียดถี่ถ้วน แต่บางบริษัทก็ระบุไว้อย่างหละหลวม ต้องอาศัยการแปลซึ่งอาจผิดพลาดได้ และบางบริษัทก็ไม่มีข้อบังคับปล่อยให้ไปเป็นไปตามตัวบทกฎหมาย ดังนั้นถ้าหากว่าไม่มีข้อบังคับไว้เสียเลยที่เกี่ยวกับอำนาจนี้ หรือมีแต่คลุมไม่ถึง กฎหมายก็ให้กรรมการมีอำนาจตั้งพรณาไว้ใน 6 มาตรา คือตั้งแต่มาตรา 1159 ถึง 1164

ข้อสังเกต

เมื่อพิจารณาตามมาตราทั้ง 6 นี้แล้ว ก็มิได้บัญญัติอำนาจที่แท้จริงของกรรมการว่ากรรมการมีอำนาจอย่างไรบ้าง คงมีแต่วิธีการประชุมเป็นส่วนใหญ่

มาตรา 1159 บัญญัติว่า “ในจำนวนกรรมการนั้น แม้ตำแหน่งจะว่างไปบ้าง กรรมการที่มีตัวอยู่ก็ย่อมทำกิจการได้ แต่ถ้าในเวลาใดจำนวนกรรมการลดน้อยลงกว่าจำนวนอันจำเป็นที่จะเป็นองค์ประชุมได้ตลอดเวลาเช่นนั้น กรรมการที่มีตัวอยู่ย่อมทำกิจการได้เฉพาะแต่ในเรื่องที่จะเพิ่มกรรมการขึ้นให้ครบจำนวน หรือนัดเรียกประชุมใหญ่ของบริษัทเท่านั้น จะกระทำกิจการอย่างอื่นไม่ได้”

ความหมายของมาตรานี้หมายความว่า จำนวนกรรมการไม่จำเป็นต้องมีอยู่เต็มตามข้อบังคับ แม้จะมีตำแหน่งว่างไปบ้าง เช่นตายหรือลาออก ในระหว่างนั้นถ้ายังไม่มีกรรมการเลือกตั้งเข้ามา กรรมการที่มีอยู่ก็ยังมีอำนาจทำกิจการได้เต็มตามกรอบอำนาจ แต่ถ้าจำนวนกรรมการลดน้อยลงจนไม่พอที่จะเป็นองค์ประชุมได้ตลอดเวลา เช่น จำนวนกรรมการมีทั้งหมด 5 คน จำนวนองค์ประชุมของกรรมการถ้าไม่ได้กำหนดไว้ก็ต้องมีกรรมการอย่างน้อย 3 คนเป็นองค์ประชุม (ตามมาตรา 1160) สมมติว่า กรรมการตายไป 1 คน และลาออกไป 2 คน จึงเหลือกรรมการ 2 คนในบริษัท และยังไม่ได้มีการตั้งซ่อม ดังนี้แล้วกรรมการที่เหลือ 2 คนก็ไม่มีอำนาจจัดกิจการงานของบริษัท เว้นแต่กิจการ 2 อย่าง ดังต่อไปนี้คือ

1. จัดการในเรื่องที่จะเพิ่มกรรมการให้ครบจำนวน
2. นัดเรียกประชุมใหญ่ของบริษัท

กิจการอื่นนอกจาก 2 ข้อนี้แล้ว กรรมการที่มีตัวอยู่จะทำได้เลยเป็นอันขาด เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ก็เพราะเห็นว่ากรรมการที่เหลืออยู่นั้นอาจจะปรึกษาหารือกันไม่รอบคอบ ถ้าปล่อยให้จัดกิจการของบริษัทได้ บริษัทอาจได้รับความเสียหาย ดังนั้นกฎหมายจึงไม่ยอมให้กรรมการที่เหลืออยู่ดำเนินกิจการต่อไป เว้นแต่กิจการ 2 อย่างดังกล่าวข้างต้น

มาตรา 1180 บัญญัติว่า “กรรมการจะวางกำหนดไว้ก็ได้ว่า จำนวนกรรมการเข้าประชุมกี่คนจึงจะเป็นองค์ประชุมทำกิจการได้ ถ้าและมีได้กำหนดไว้ดังนั้นไซ้ (เมื่อจำนวนกรรมการเกินกว่าสามคน) ท่านว่าต้องมีกรรมการเข้าประชุมสามคนจึงจะเป็นองค์ประชุมได้”

โดยปกติข้อบังคับของบริษัทมักจะกำหนดองค์ประชุมกรรมการไว้ว่ามีจำนวนเท่าใด ถ้าหากมิได้กำหนดไว้ในข้อบังคับกฎหมายก็ให้อำนาจกรรมการเป็นผู้วางกำหนดจำนวนกรรมการที่จะเข้าประชุมเป็นองค์ประชุม การที่กฎหมายให้อำนาจแก่กรรมการที่จะกำหนดจำนวนองค์ประชุมกรรมการนั้น รู้สึกว่ากฎหมายจะมอบหมายความไว้วางใจให้แก่สภากรรมการที่จะวินิจฉัยกันเอง เพราะถึงแม้ว่าองค์ประชุมจะประกอบด้วยกรรมการน้อยเพียงไร แต่กรรมการทุกคนก็ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่เสมอไปในกิจการที่องค์ประชุมได้วินิจฉัย ดังนั้นสภากรรมการก็ควรจะต้องยึดหลักของความเหมาะสมและยุติธรรม ถ้าหากในบริษัทนั้นมีกรรมการมีจำนวนถึง 7 คนหรือ 9 คน ตามที่ที่ประชุมใหญ่ได้ตั้งไว้ ถ้าสภากรรมการจะกำหนดองค์ประชุมแต่เพียงกรรมการ

2 คนก็เป็นองค์ประชุมได้ แต่เป็นการไม่เหมาะสม แต่ถึงแม้จะไม่เหมาะสมองค์ประชุม กรรมการก็ยอมทำงานได้ ดังนั้นในทางปฏิบัติโดยมากมักจะกำหนดองค์ประชุมว่า ต้องมี กรรมการ 3 คนเป็นอย่างน้อย

แต่ถ้าข้อบังคับของบริษัทไม่ได้กำหนดองค์ประชุมของกรรมการไว้และสภากรรณการ ก็มิได้กำหนดองค์ประชุมกรรมการไว้เช่นเดียวกัน เมื่อมีกรณีดังนี้ กฎหมายบัญญัติว่า ถ้ากรรมการ ที่ได้ตั้งขึ้นไว้มีจำนวนเกินกว่า 3 คน กฎหมายบังคับว่าต้องมีกรรมการเข้าประชุม 3 คน จึงเป็นองค์ประชุม

ถ้ากรรมการได้ประชุมกันโดยไม่ครบองค์ประชุมมติในที่ประชุมนั้นก็เป็มติที่ไม่ชอบ ไม่มีอำนาจบังคับหรือสั่งการแต่อย่างใด

มาตรา 1161 บัญญัติว่า “ข้อปรัษาซึ่งเกิดเป็นปัญหาในที่ประชุมกรรมการนั้น ให้ชี้ขาดตัดสินเอาเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ถ้าและคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ผู้เป็นประธานเป็นผู้ออกเสียงชี้ขาด”

ในที่ประชุมกรรมการนั้น เมื่อมีผู้เข้าประชุมครบองค์ประชุมแล้ว จะต้องม่ประธาน ในที่ประชุม ประธานในที่ประชุมนี้กรรมการจะเป็นผู้เลือกโดยจะเลือกกรรมการคนใดคนหนึ่ง ขึ้นเป็นประธานในที่ประชุมและจะกำหนดเวลาว่าให้อยู่ในตำแหน่งได้นานเพียงใด แต่ถ้ามิได้เลือกประธานไว้หรือประธานไม่มาประชุมกรรมการก็จะเลือกกรรมการคนหนึ่งขึ้นเป็นประธาน ในที่ประชุม (ดูมาตรา 1163) ประธานในที่ประชุมนี้เรียกว่า ประธานกรรมการ และโดยมาก ประธานกรรมการจะเป็นคนละคนกับกรรมการผู้จัดการ

ประธานกรรมการ มีหน้าที่เสนอระเบียบวาระต่อที่ประชุม เพื่อให้ที่ประชุมวินิจฉัย และมีอำนาจในการที่จะบังคับการประชุมให้เป็นไปตามหลักแห่งระเบียบการประชุม ถ้ามี ปัญหาที่จะต้องชักไซร์ไต่ถามถึงกิจการ ประธานไม่ใช่เป็นผู้ชี้แจง ถ้างานนั้นเกี่ยวกับงานบริหาร กรรมการผู้จัดการ หรือกรรมการบริหารจะเป็นผู้ชี้แจงให้ความคิดเห็นในงานที่เกี่ยวข้องด้วย กรรมการอื่นมีอำนาจที่จะชักไซร์และออกความคิดเห็นได้เมื่อมีความเห็นขัดกัน ดังนั้นจะต้องมีการโหวต โดยถือคะแนนเสียงข้างมากเป็นใหญ่ และโดยมรรยาทผู้เป็นประธานจะไม่ใช้สิทธิ ออกเสียงในฐานะเป็นกรรมการผู้หนึ่ง แต่จะรอไว้จนกว่าคะแนนเสียงของกรรมการอื่นนั้นได้ ผลเป็นคะแนนเสียงเท่ากันผู้เป็นประธานจึงจะออกเสียงชี้ขาด แต่ถ้าประธานกรรมการจะไม่ รักษา มรรยาทโดยประธานกรรมการต้องการออกเสียงเป็นคะแนนหนึ่งในฐานะเป็นกรรมการก็ ไม่มีกฎหมายห้าม และถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ประธานก็ได้สิทธิเป็นผู้ออกเสียงชี้ขาดอีกส่วน การนับคะแนนเสียงนั้นถือว่ากรรมการคนหนึ่งมีเสียงเป็นหนึ่งเสียง

เป็นหน้าที่ของเลขานุการที่ประชุมกรรมการ ที่จะต้องจดรายงานการประชุมให้ละเอียดละออตลอดทุกถ้อยกระถวงความ รายงานการประชุมแต่ครั้งต้องเสนอต่อที่ประชุม

กรรมการนั่นเอง หรือที่ประชุมกรรมการในคราวต่อไปให้รับรอง

มาตรา 1162 บัญญัติว่า “กรรมการคนหนึ่งคนใดจะนัดเรียกให้ประชุมกรรมการเมื่อใดก็ได้”

กรรมการของบริษัทมักจะแบ่งออกเป็น 2 พวก คือกรรมการบริหารพวกหนึ่งซึ่งมีหน้าที่บริหารบริษัทโดยตรง ส่วนอีกพวกหนึ่งไม่ใช่กรรมการบริหารเป็นเพียงแต่ให้คำปรึกษาหารือ ดังนั้นถ้ามีปัญหาอันควรจะต้องเสนอต่อที่ประชุมกรรมการ กรรมการผู้จัดการก็จะเสนอปัญหานั้นต่อประธานกรรมการ ขอให้เรียกประชุมกรรมการเพื่อวินิจฉัย

ในทางปฏิบัติกรรมการมักจะกำหนดไว้ว่าจะมีการประชุมกรรมการเมื่อใด เช่น ทุก ๆ วันที่ 5 ของเดือน แต่ถึงแม้จะได้กำหนดไว้เช่นนี้ ถ้าระหว่างนั้นมีปัญหาเกิดขึ้นอันควรให้ที่ประชุมกรรมการได้วินิจฉัย ประธานกรรมการจะเรียกประชุมก็ได้ หรือถ้าประธานกรรมการไม่เรียกประชุม มาตรา 1162 นี้ก็ให้อำนาจกรรมการคนหนึ่งที่จะนัดเรียกประชุมกรรมการเมื่อใดก็ได้

มาตรา 1163 บัญญัติว่า “กรรมการจะเลือกกรรมการคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานที่ประชุม และจะกำหนดเวลาให้อยู่ในตำแหน่งเพียงใดก็ได้ แต่ถ้าหากมิได้เลือกกันไว้เช่นนั้น หรือผู้เป็นประธานไม่มาประชุมตามเวลาที่ได้นัดหมายไว้ กรรมการที่มาประชุมจะเลือกกันคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานในการประชุมเช่นนั้นก็ได้”

กรรมการจะเป็นผู้เลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุมกรรมการ และจะกำหนดเวลาให้อยู่ในตำแหน่งประธานกรรมการว่าจะให้อยู่ได้นานเพียงใด แต่ถ้ามิได้เลือกกันไว้หรือประธานไม่มาประชุมตามเวลาที่ได้นัดหมายก็ดี กับทั้งไม่ได้ตั้งรองประธานไว้ก็ดี ที่ประชุมกรรมการไม่ต้องเลื่อนการประชุม เมื่อมีกรรมการมาครบองค์ประชุมแล้ว กรรมการที่มาประชุมจะเลือกกรรมการคนหนึ่งให้เป็นประธานในที่ประชุม

เหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะไม่ต้องการให้การประชุมที่ได้เรียกนัดแล้วต้องเป็นอันล้มเลิกไปเป็นเพราะเหตุผู้เป็นประธานไม่มาประชุม

มีปัญหาว่ากรรมการจะมอบอำนาจให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนได้หรือไม่เรื่องนี้เห็นว่า กรรมการต้องเข้าประชุมด้วยตนเอง จะมอบอำนาจให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนไม่ได้ ผิดกับผู้ถือหุ้นซึ่งมอบอำนาจให้ผู้อื่นมาประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ และในการประชุมทุกครั้งถือว่าเป็นการภายในบุคคลอื่นจะเข้าฟังได้ก็ต่อเมื่อที่ประชุมได้อนุญาต

มาตรา 1164 บัญญัติว่า “กรรมการจะมอบอำนาจอย่างหนึ่งอย่างใดของตนให้แก่ผู้จัดการ หรือให้แก่อนุกรรมการซึ่งตั้งขึ้นจากผู้ที่เป็นการด้วยกันก็ได้ ในการใช้อำนาจซึ่งได้มอบหมายเช่นนั้น ผู้จัดการทุกคนหรืออนุกรรมการทุกคนต้องทำตามคำสั่งหรือข้อบังคับซึ่งกรรมการทั้งหลายได้กำหนดให้ทุกอย่างทุกประการ”

1 ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือที่อ้างแล้ว หน้า 405

เหตุที่บัญญัติมาตรานี้ขึ้นมาก็เพราะต้องการแบ่งเบาภารกิจหน้าที่ของกรรมการ เพราะทางบริษัทมีกิจการที่จะต้องปฏิบัติมากมายหลายอย่างด้วยกัน คณะกรรมการบริษัทอาจจะทำไม่ไหวหรืออาจไม่ทันภายในกำหนดเวลา เพื่อความสะดวกและเพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จผลไปโดยเร็ว กฎหมายจึงบัญญัติให้กรรมการบริษัทมอบอำนาจให้แก่ผู้จัดการหรือแก่นุกรรมการรับเป็นธุระจัดการแทนก็ได้

ข้อสังเกต การประชุมกรรมการนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวของกรรมการ กรรมการจะมอบอำนาจให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนไม่ได้ ดังนั้นตามมาตรา 1164 นี้จึงไม่ด้รวมถึงการมอบอำนาจให้เข้าประชุมในที่ประชุมกรรมการ แต่เป็นการมอบอำนาจให้จัดการในเรื่องอื่น ๆ

มาตรา 1165 บัญญัติว่า “ถ้าการมอบอำนาจมิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นไว้ ข้อปรีกษาซึ่งเกิดเป็นปัญหาขึ้นในที่ประชุมอนุกรรมการทั้งหลายให้ตัดสินเอาเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ถ้าและคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ผู้เป็นประธานชี้ขาด”

ตามมาตรานี้ก็เช่นเดียวกับมาตรา 1161 คือให้ตัดสินโดยใช้เสียงข้างมากเป็นมติ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ประธานในที่ประชุมอนุกรรมการจะเป็นผู้ชี้ขาด

มาตรา 1166 บัญญัติว่า “บรรดาการซึ่งกรรมการคนหนึ่งได้ทำไปแม้ในภายหลังความปรากฏว่าการตั้งแต่งกรรมการคนนั้นมีข้อบกพร่องอยู่บ้างก็ดี หรือเป็นผู้บกพร่องด้วยองค์คุณควรยกตำแหน่งกรรมการก็ดี ท่านว่าการที่ได้ทำนั้นย่อมสมบูรณ์เสมือนตั้งว่าบุคคลผู้นั้นได้รับการแต่งตั้งโดยถูกต้องและบริบูรณ์ดี ขององค์คุณของกรรมการ”

การที่ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ตั้งกรรมการก็ดี หรือตามที่สภกรรมการได้เลือกตั้งกรรมการขึ้นมาใหม่แทนตำแหน่งที่ว่างลงก็ดี (ตามมาตรา 1151 และ มาตรา 1155 ตามลำดับ) ถ้าปรากฏว่าการตั้งกรรมการนั้นมีข้อบกพร่อง เช่น มีการเรียกประชุมใหญ่ไม่ถูกต้อง หรือการลงมติแต่งตั้งกรรมการนั้นได้ทำไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นมาเป็นผู้บกพร่องด้วยองค์คุณควรยกตำแหน่งกรรมการ เช่น มีหุ้นไม่ครบตามข้อบังคับของบริษัท หรือในขณะแต่งตั้งมีหุ้นครบ แต่ภายหลังเมื่อเป็นกรรมการแล้ว ได้โอนหุ้นให้ผู้อื่นไปจนมีหุ้นไม่ครบตามข้อบังคับของบริษัท กรรมการที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นมานั้นก็ได้เป็นกรรมการโดยชอบด้วยกฎหมาย การกระทำต่าง ๆ ของกรรมการถ้าว่ากันอย่างเคร่งครัดย่อมถือไม่ได้ว่าเป็นการกระทำในฐานะที่เป็นกรรมการบริษัท แต่อย่างไรก็ดีเมื่อกรรมการนั้นได้ปฏิบัติงานของบริษัทโดยทำหน้าที่เป็นกรรมการ หากยอมให้บริษัทยกข้อบกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องภายในของบริษัทขึ้นอ้างได้ ก็จะเป็นการเสียหายแก่บุคคลภายนอก มาตรา 1166 จึงให้ถือว่าการกระทำของกรรมการดังกล่าวสมบูรณ์เสมือนหนึ่งว่ากรรมการผู้นั้นได้รับการแต่งตั้งโดยถูกต้องและมีคุณสมบัติสมบูรณ์ เช่น สภกรรมการได้ตั้งนายสีหมีกขึ้นเป็นกรรมการผู้จัดการ แต่ปรากฏว่ากรรมการมาไม่ครบองค์ประชุม หรือปรากฏว่านายสีหมีกถือหุ้นไม่ครบตามข้อบังคับ

ของบริษัท ต่อมานายสีหมึกไปทำสัญญากับบุคคลภายนอกในฐานะที่ตนเป็นกรรมการผู้จัดการ บริษัท แต่บริษัทเห็นว่านายสีหมึกทำสัญญาเสียเปรียบ ก็เลยจะบอกล้างสัญญานั้นเสียโดยอ้างว่านายสีหมึกไม่ใช่กรรมการบริษัท ไม่มีอำนาจทำสัญญาแทนบริษัท เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอกเป็นอย่างยิ่ง กฎหมายจึงต้องบัญญัติป้องกันไว้และในทำนองเดียวกัน กฎหมายก็คุ้มครองบริษัทมิให้บุคคลภายนอกที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกับบริษัทยกข้ออ้างที่ว่า การแต่งตั้งกรรมการที่ตนติดต่อด้วยมีข้อบกพร่องไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือเป็นผู้บกพร่องด้วย องค์คุณแก่ตำแหน่งกรรมการมาเป็นข้อต่อสู้กับบริษัทด้วย เช่น บุคคลภายนอกเห็นว่าตนทำสัญญาเสียเปรียบบริษัท ก็เลยจะบอกเลิกสัญญาโดยอ้างว่าการแต่งตั้งกรรมการไม่ชอบด้วยกฎหมาย

มาตรา 1167 บัญญัติว่า “ความเกี่ยวพันกันในระหว่างกรรมการและบริษัทและบุคคลภายนอกนั้น ท่านให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยตัวแทน”

การที่มาตรา 1167 บัญญัติไว้เช่นนี้ ทำให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาว่า การที่จะเอาฐานะของกรรมการเข้ามาเป็นตัวแทน และบริษัทมีฐานะเป็นตัวการมีความเกี่ยวพันกันเป็นตัวการตัวแทนนั้นจะเป็นไปได้อย่างไร ในเมื่อบริษัทนั้นไม่ใช่บุคคลธรรมดา จะมีคำสั่งขัดแย้งให้ตัวกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนทำงานได้อย่างไร บริษัทเองมีแต่บรรดาผู้ถือหุ้นทั้งหลายรวมตัวกันตั้ง และเมื่อได้จดทะเบียนแล้วก็เป็นที่นิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามกรอบวัตถุประสงค์ เมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นตั้งกรรมการขึ้นมากกรรมการทั้งหลายเป็นผู้แสดงออกซึ่งความประสงค์ที่มีอยู่ในวัตถุประสงค์ของบริษัทและในมาตรา 70 เองก็ยังมีคำว่า “ผู้แทน” คนหนึ่งหรือหลายคนไม่ได้ ใช้คำว่า “ตัวแทน” ดังนั้นการที่มาตรา 1167 บัญญัติให้บังคับความเกี่ยวพันระหว่างกรรมการและบริษัทและบุคคลภายนอกไปตามกฎหมายว่าด้วยตัวแทนนั้น จึงน่าจะหมายความว่า เฉพาะเท่าที่ไม่ขัดต่อสภาพหรือความเป็นจริงของการเป็นตัวแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 801 นั้นจะนำมาใช้บังคับไม่ได้ เพราะกรรมการของบริษัทนั้นสามารถฟ้องคดีแทนบริษัทได้ แต่ตามมาตรา 801 ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจะฟ้องคดีแทนตัวการไม่ได้

หมายเหตุ ตามมาตรา 801 ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปนั้น ทำกิจการแทนตัวการได้ทุกอย่าง เว้นแต่กิจการ 6 อย่างต่อไปนี้ที่ทำแทนตัวการไม่ได้ คือ

- (1) ขายหรือจำนองอสังหาริมทรัพย์
- (2) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์กว่าสามปีขึ้นไป
- (3) ให้
- (4) ประนีประนอมยอมความ
- (5) ยื่นฟ้องต่อศาล
- (6) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณา

ดังนั้นกรรมการบริษัทจึงมีใช้ตัวแทนตามมาตรา 801 และเรื่องนี้ก็เคยมีคำพิพากษาฎีกาที่ 1808/2494 วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานว่า เมื่อข้อบังคับของบริษัทระบุให้อำนาจกรรมการ 2 คนทำนิติกรรมแทนบริษัทได้ ฉะนั้นกรรมการของบริษัท 2 คน จึงมีอำนาจเป็นผู้แทนของบริษัทในการฟ้องคดีได้ และในกรณีเช่นนี้ กรรมการ 2 คนได้ชื่อว่าเป็นผู้แทน (Representative) ของบริษัท ตามมาตรา 75¹ หาใช้ตัวแทน (Agent) ตามมาตรา 801 ไม่

• ตามมาตรา 1167 นี้ ส่วนใหญ่มักจะมีปัญหาว่าการกระทำของกรรมการนั้นจะผูกพันบริษัทหรือไม่ ดังจะได้พิจารณาเป็นข้อ ๆ ต่อไปนี้

1. กรรมการบริษัทได้กระทำการเกินอำนาจซึ่งบริษัทได้มอบหมายไว้เป็นการภายในจะผูกพันบริษัทหรือไม่

ตามปัญหานี้ต้องพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 822 ซึ่งเป็นเรื่องตัวแทนทำเกินอำนาจ แต่ทางปฏิบัติของตัวการทำให้บุคคลภายนอกเชื่อโดยสุจริตว่าการกระทำของตัวแทนอยู่ในขอบอำนาจ ตัวการจึงต้องรับผิดชอบตามมาตรา 1167 ประกอบมาตรา 822 เช่น กรรมการบริษัททำเกินขอบอำนาจที่คณะกรรมการได้มอบหมายไว้เป็นการภายในหรือกรรมการได้กระทำการโดยขัดต่อมติของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น หรือกระทำการไปโดยที่ยังมิได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ แต่บุคคลภายนอกเชื่อโดยสุจริตว่า การกระทำของกรรมการนั้นอยู่ในอำนาจ ดังนั้นการกระทำของกรรมการก็ไม่เสียไป คงสมบูรณ์ผูกพันบริษัทได้ การฝ่าฝืนของกรรมการเป็นเรื่องภายในที่บริษัทจะว่ากล่าวไล่เบียดเอากับกรรมการเอง บริษัทไม่อาจยกเอาการฝ่าฝืนเหล่านั้นขึ้นต่อสู้บุคคลภายนอกผู้สุจริตซึ่งเชื่อว่า กรรมการกระทำไปโดยมีอำนาจกระทำได้ เช่น ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นมอบอำนาจให้นายสีหมอกซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการของบริษัทไปซื้อที่ดินของนายสีเทาในราคาไร่ละไม่เกิน 30,000 บาท แต่นายสีหมอกไปทำสัญญาซื้อที่ดินจากนายสีเทาในราคาไร่ละ 40,000 บาท เนื่องจากนายสีเทาไม่ยอมขายในราคาไร่ละ 30,000 บาท และนายสีหมอกเห็นว่าเป็นที่ทำเลดี ถ้าไม่รีบซื้อไว้ราคาก็จะแพงไปกว่านี้อีก และตั้งใจว่าจะขออนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นในภายหลัง ดังนั้นการกระทำของนายสีหมอกก็ผูกพันบริษัท

2. กรรมการบริษัทกระทำการเกินขอบอำนาจซึ่งจดทะเบียนไว้จะผูกพันบริษัทหรือไม่

ตามปัญหาเรื่องนี้จะต้องพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 1111 (6) และ มาตรา 1021-1,023

ข้อจำกัดอำนาจของกรรมการที่ได้จดทะเบียนไว้ตามมาตรา 1111 (6) บุคคลภายนอกอาจตรวจดูได้จากทะเบียนที่มอบให้นายทะเบียนไว้ และแม้จะไม่ได้ตรวจดูกฎหมายก็ให้ถือว่าเมื่อโฆษณาในราชกิจจานุเบกษาแล้วเป็นอันรู้แก่บุคคลทั่วไป ตามมาตรา 1021-1023 เพราะ

¹ ปัจจุบันคือมาตรา 70

ฉะนั้นบริษัทอาจปฏิเสธไม่ยอมรับการกระทำของกรรมการ ที่เกินอำนาจ ซึ่งจดทะเบียนไว้ เช่น จำกัดอำนาจของกรรมการที่จะทำสัญญาแทนบริษัทได้ในวงเงินไม่เกิน 1 ล้านบาท ข้อจำกัดอำนาจนี้ได้จดทะเบียนและประกาศในราชกิจจานุเบกษาเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นอันรู้แก่บุคคลทั้งปวง ไม่เลือกว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องกับบริษัทหรือไม่ (ตามมาตรา 1022) ดังนั้น ถ้ากรรมการบริษัทจัดการบริษัทเกินขอบอำนาจนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า คงผูกพันบริษัทเพียงเท่าจำนวนเงินที่จำกัดไว้คือ 1 ล้านบาท ส่วนที่เกินขอบอำนาจซึ่งจดทะเบียนไว้บริษัทก็อาจปฏิเสธได้ แต่ถ้าบริษัทได้ให้สัตยาบันเป็นต้นว่า ได้ยอมรับเอาการกระทำนั้น หรือยอมรับเอาสัญญานั้นบริษัทก็ต้องรับผิดชอบในการกระทำของกรรมการในส่วนที่เกินขอบอำนาจด้วย

3. กรรมการบริษัทได้จัดการตามวัตถุประสงค์ของบริษัท แต่ลงชื่อไม่ครบถ้วน หรือไม่ได้ทำตามข้อบังคับของบริษัท อันได้จดทะเบียนไว้แล้ว กิจการนั้นจะผูกพันบริษัทหรือไม่

ตามปัญหาเรื่องนี้ต้องพิจารณาบทบัญญัติมาตรา 1021 ถึง 1023

ข้อบังคับของบริษัทนั้น บุคคลภายนอกอาจตรวจดูได้จากทะเบียนที่บริษัทได้มอบให้นายทะเบียนไว้ และแม้จะไม่ได้ตรวจดูกฎหมายก็ให้ถือว่าเมื่อได้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษาแล้วเป็นอันรู้แก่คนทั่วไป (มาตรา 1022) เพราะฉะนั้นบริษัทอาจปฏิเสธไม่ยอมรับการกระทำของกรรมการที่ลงชื่อไม่ครบถ้วนตามข้อบังคับของบริษัทที่ได้จดทะเบียนไว้ เช่น ข้อบังคับของบริษัทกำหนดว่า ผู้ที่จะทำนิติกรรมหรือลงชื่อแทนบริษัทได้นั้นต้องเป็นกรรมการ 2 คน ร่วมกันลงชื่อและประทับตราของบริษัทด้วย ดังนั้นถ้าผู้ที่ลงชื่อในหนังสือสัญญาแทนบริษัทเป็นกรรมการเพียงนายเดียว หรือร่วมกันลงชื่อทั้งสองนายแต่ไม่ได้ประทับตราของบริษัท ก็ถือว่าสัญญานั้นมิได้ลงนามโดยบริษัท บริษัทอาจปฏิเสธไม่ยอมรับเอาสัญญานั้นได้ ดังตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1504/2497 วินิจฉัยว่า ข้อบังคับของบริษัทมีว่า กรรมการจัดการและกรรมการอื่นร่วมกันสองนายมีอำนาจลงชื่อแทนบริษัท ถ้ากรรมการจัดการสามนายลงนามแต่งตั้งนายในคดีที่บริษัทฟ้องความโดยไม่มีกรรมการอื่นลงชื่อด้วยถือว่าไม่เป็นการลงชื่อแทนบริษัท -เพราะมิได้กระทำตามคำสั่งหรือข้อบังคับของบริษัทที่ได้จดทะเบียนระบุนอำนาจไว้ ศาลจึงต้องพิพากษายกฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 347/2506 โจทก์ฟ้องให้บริษัทจำเลยรับผิดชอบตามสัญญาเช่าโรงน้ำแข็ง ซึ่งกรรมการผู้จัดการของจำเลยเป็นผู้ลงนามแทนจำเลยแต่ไม่ได้ประทับตราของบริษัทตามข้อบังคับ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ข้อบังคับของบริษัทเมื่อได้จดทะเบียนและได้ลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ต้องถือว่าเป็นอันรู้แก่บุคคลทั่วไป ฉะนั้นการที่กรรมการผู้จัดการได้ลงนามแทนบริษัทจำเลย โดยไม่ได้ประทับตราอันขัดกับข้อบังคับย่อมไม่ผูกพันบริษัทจำเลย

หมายเหตุ

ถ้ายังไม่มีกรณีโฆษณาข้อความที่จดทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา บริษัทจะถือเอาประโยชน์ยังไม่ได้ (มาตรา 1023) ดังตัวอย่างจาก คำพิพากษาที่ 1951-1955/2497 จำเลยที่ 1 เป็นบริษัทจำกัด จดทะเบียนข้อบังคับว่าต้องมีกรรมการสองนายลงชื่อและประทับตราของบริษัทจึงจะมีผลผูกพันบริษัท กรรมการของจำเลยที่ 1 นายเดี่ยวได้แต่งตั้งให้จำเลยที่ 2 เป็นตัวแทนไปซื้ออุปกรณ์การก่อสร้างจากโจทก์แล้วไม่ชำระหนี้ ปรากฏว่าการตั้งตัวแทนทำภายหลังบริษัทได้จดทะเบียนแล้วแต่ก่อนโฆษณา การจดทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา และจำเลยที่ 2 ไปทำสัญญาซื้ออุปกรณ์การก่อสร้างจากโจทก์ก่อนมีการโฆษณา ข้อบังคับในราชกิจจานุเบกษา ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า บริษัทจำเลยที่ 1 ต้องผูกพันตามสัญญาที่จำเลยที่ 2 ได้กระทำลงไปหลังจากที่บริษัทจดทะเบียนแล้ว แต่ข้อบังคับของบริษัทที่ว่ากรรมการต้องลงนาม 2 นายและประทับตราของบริษัทด้วยนั้นยังไม่ได้โฆษณา ยังใช้บังคับภายนอกไม่ได้ แม้กรรมการนายเดี่ยวจะได้ลงชื่อแต่งตั้งจำเลยที่ 2 เป็นตัวแทน การกระทำนั้นก็ผูกพันบริษัทจำเลย บริษัทจำเลยต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ตามสัญญาซื้อขายนั้น

4. กรรมการบริษัทได้จัดการตามวัตถุประสงค์ของบริษัทโดยลงชื่อไม่ครบถ้วน หรือไม่ได้ปฏิบัติตามข้อบังคับของบริษัท แต่บริษัทได้ยอมรับเอาผลของนิติกรรมนั้นตลอดมา ดังนั้นการนั้นจะผูกพันบริษัทหรือไม่

ปัญหานี้ต้องพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 1167 ประกอบมาตรา 823

กรณีที่กรรมการลงชื่อไม่ครบถ้วน หรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของบริษัท แต่บริษัทได้รับเอาผลของนิติกรรมนั้นตลอดมา (ถือว่าบริษัทได้ให้สัตยาบันตามมาตรา 823) ดังนั้นการนั้นก็ผูกพันบริษัท บริษัทจะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ ดังตัวอย่างจากคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1078/2496 ข้อบังคับของบริษัทกำหนดว่าต้องมีกรรมการลงนามสองคน จึงจะทำการแทนบริษัทได้ แต่กรณีที่กรรมการผู้จัดการคนเดียวลงชื่อในสัญญาและประทับตราของบริษัท และ บริษัทได้รับเอาผลของนิติกรรมนั้นตลอดมา บริษัทก็ย่อมถือว่าไม่ได้ทำแทนบริษัท

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1309/2515 วินิจฉัยว่า ข้อบังคับของบริษัทกำหนดว่า กรรมการผู้จัดการมีอำนาจลงนามแทนบริษัท แต่ต้องประทับตราบริษัท การที่บริษัทจำเลยทำสัญญาจ้างโจทก์ โดยในสัญญาไม่ได้ประทับตรา แต่เมื่อบริษัทจำเลยยอมรับเอาผลงานที่โจทก์ทำไว้ จนมีการชำระเงินค่าจ้างเรียบร้อยแล้ว บริษัทจำเลยจะปฏิเสธว่าสัญญาจ้างดังกล่าวไม่ผูกพันบริษัทจำเลยหาได้ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1235/2518 กรรมการบริษัทลงลายมือชื่อในสัญญาจ้างทำของโดยมิได้ประทับตราของบริษัทตามข้อบังคับ แต่ได้ปฏิบัติตามสัญญาตลอดมา สัญญานั้นผูกพันบริษัท

ถึงแม้จะมีได้ปิดอาการแสดงมปี เพราะสัญญาจ้างทำของไม่ต้องทำเป็นหนังสือคู่สัญญาเช่าซื้อ

5. บริษัทต้องรับผิดชอบในการกระทำของตัวแทนเขต หรือไม่

ตามปัญหานี้จะต้องพิจารณาตามมาตรา 1167 ประกอบมาตรา 821 ในเรื่องตัวแทนเขตซึ่งมีหลักอยู่ว่า บุคคลผู้ใดเขตบุคคลอีกคนหนึ่งออกแสดงเป็นตัวแทนของตนก็ดี รู้แล้วยอมให้บุคคลอีกคนหนึ่งเขตตัวเองออกแสดงเป็นตัวแทนของตนก็ดี ท่านว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกผู้สุจริต เสมือนว่าบุคคลอีกคนหนึ่งนั้นเป็นตัวแทนของตน

ดังนั้นถ้าบริษัทได้เขตบุคคลอื่นเป็นกรรมการของบริษัท หรือยอมให้บุคคลอื่นเขตตัวเองเป็นกรรมการของบริษัท บริษัทก็ต้องรับผิดชอบ ดังคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1051-1052/2500 วินิจฉัยว่า แม้ข้อบังคับของบริษัทว่ากรรมการ 2 คนลงชื่อในนิติกรรมจึงจะผูกพันบริษัท ถ้าบริษัทปฏิบัติการ แสดงว่าได้รับรู้แล้วยอมให้ใครเขตตัวเองแสดงว่าเป็นตัวแทนของบริษัท บริษัทก็ต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้นั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1805-1806/2506 บริษัทจำเลยทำสัญญารับเหมาก่อสร้างแล้วจ้างเหมาให้ผู้อื่นก่อสร้าง โดยมีการปกปิดว่า บริษัทจำเลยรับเหมาก่อสร้างบริษัทจำเลยได้ส่งคนไปตรวจงาน ส่งมอบงานให้ผู้ว่าจ้างและรับเงินค่าก่อสร้างจากผู้ว่าจ้าง เช่นนี้ ศาลฎีกาถือว่าบริษัทจำเลยได้เขตผู้รับจ้างก่อสร้างต่อออกเป็นตัวแทนจึงต้องรับผิดชอบในหน้าที่ผู้รับเหมาก่อสร้างต่อไปซึ่งวัสดุก่อสร้างจากโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 1630/2509 วินิจฉัยว่า บริษัทจำเลยมีกรรมการ 3 คน ตามข้อบังคับต้องมีกรรมการ 2 คนลงชื่อเป็นสำคัญจึงจะผูกพันบริษัท แต่สัญญาที่โจทก์นำมาฟ้องมีกรรมการคนเดียวลงชื่อ ตั้งแต่ตั้งบริษัทขึ้นมากกรรมการอีก 2 คนไม่เคยเข้าจัดการเลย แต่ได้มอบอำนาจให้กรรมการผู้นี้ลงชื่อจัดการเป็นผู้จัดการมาตลอดมาจึงเป็นการเขตกรรมการผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ทำการในฐานะตัวแทน ดังนั้นสัญญาที่โจทก์นำมาฟ้องเป็นสัญญาที่กรรมการที่ลงชื่อได้กระทำไปในหน้าที่กรรมการผู้จัดการ และเป็นตัวแทนบริษัทจำเลยและได้ประทับตราบริษัทไว้ด้วย ถือได้ว่าบริษัทจำเลยได้ทำนิติกรรมและกิจการกับโจทก์เอง บริษัทจำเลยจะกลับปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้

6. กรรมการบริษัทได้ทำสัญญาเช่าซื้อแทนบริษัทแต่ลงชื่อไม่ครบถ้วนหรือไม่ได้ประทับตราของบริษัท สัญญาเช่าซื้อนั้นจะผูกพันบริษัทหรือไม่

ในเรื่องสัญญาเช่าซื้อนี้มีข้อที่ควรต้องพิจารณาเป็นพิเศษออกไปอีก ทั้งนี้เพราะมาตรา 572 วรรคสอง บัญญัติว่า “สัญญาเช่าซื้อนั้นถ้าไม่ทำเป็นหนังสือ ท่านว่าเป็นโมฆะ” และเรื่องนี้ศาลฎีกาก็ได้ตีความว่าสัญญาเช่าซื้อนั้นต้องลงชื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายด้วย มิฉะนั้นเป็นโมฆะ (คำพิพากษาฎีกาที่ 787/2508)

ดังนั้นในกรณีที่บริษัทเป็นคู่สัญญาเช่าซื้อ จึงต้องมีผู้ลงชื่อในสัญญาแทนบริษัทให้ถูกต้องตามข้อบังคับของบริษัท ถ้าลงชื่อไม่ถูกต้องก็ถือว่าบริษัทไม่ได้ลงชื่อในสัญญาเช่าซื้อ อันมีผลทำให้สัญญาเช่าซื้อนั้นเป็นโมฆะ บริษัทไม่อาจฟ้อง หรือถูกฟ้องให้รับผิดชอบตามสัญญานั้นได้ ดังตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1658/2513 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า ตามข้อบังคับของบริษัท (โจทก์) ต้องมีกรรมการ 2 นาย ลงชื่อและประทับตราของบริษัทจึงจะเป็นการลงลายมือชื่อกระทำการแทนบริษัทได้ เมื่อปรากฏว่าสัญญาเช่าซื้อที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบ กรรมการโจทก์ผู้เดียวลงชื่อ จึงถือไม่ได้ว่าโจทก์ (บริษัท) เป็นคู่สัญญากับจำเลย โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญาเช่าซื้อ ต้องยกฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 953/2520 วินิจฉัยว่า เช่าซื้อรถยนต์ต้องทำเป็นหนังสือ บริษัทจำกัดผู้ให้เช่าซื้อต้องมีข้อบังคับว่า กรรมการสองคนร่วมกันลงลายมือและประทับตราของบริษัทจึงผูกพันบริษัท เมื่อกรรมการนายเดียวยกเลิกสัญญาเช่าซื้อ จึงเท่ากับผู้ให้เช่าซื้อไม่ได้ลงชื่อในสัญญาสัญญาเช่าซื้อจึงเป็นโมฆะ บริษัทฟ้องเรียกรถยนต์คืน หรือใช้ราคาและค่าเสียหายไม่ได้

จากคำพิพากษาฎีกาที่ 1568/2513 (ประชุมใหญ่) และคำพิพากษาฎีกาที่ 593/2520 ทำให้เกิดเป็นปัญหาว่า ในเมื่อกรรมการบริษัทได้ทำสัญญาเช่าซื้อแทนบริษัท แต่ลงชื่อไม่ครบถ้วนตามข้อบังคับของบริษัท อันมีผลทำให้สัญญาเช่าซื้อนั้นเป็นโมฆะ เพราะถือว่าบริษัทไม่ได้ลงชื่อ บริษัทจะให้สัตยาบันในสัญญาเช่าซื้อที่เป็นโมฆะนั้นได้หรือไม่ ปัญหาเรื่องนี้ต้องพิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา 172 ซึ่งบัญญัติว่า “*โมฆะกรรมนั้นไม่อาจให้สัตยาบันแก่กันได้*” ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่า บริษัทจะให้สัตยาบันในสัญญาเช่าซื้อที่เป็นโมฆะไม่ได้

7. กรรมการกระทำการนอกวัตถุประสงค์ของบริษัท กิจการนั้นจะผูกพันบริษัทหรือไม่

ตามปัญหานี้ต้องพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 66 ซึ่งบัญญัติว่า “*นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง*”

มาตรา 1021 บัญญัติว่า “*นายทะเบียนทุกคนจะต้องแต่งย่อรายการซึ่งได้ลงทะเบียนส่งไปลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นคราว ๆ ตามแบบ ซึ่งเสนาบดีเจ้ากระทรวงจะได้กำหนดให้*”

มาตรา 1022 บัญญัติว่า “*เมื่อได้พิมพ์โฆษณาดังนั้นแล้ว ท่านให้ถือว่าบรรดาข้อความซึ่งลงทะเบียนอันได้กล่าวถึงในย่อรายการนั้นเป็นอันรู้แก่บุคคลทั้งปวงไม่เลือกว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องด้วยห้างหุ้นส่วนหรือด้วยบริษัทนั้น หรือที่ไม่เกี่ยวข้อง*”

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า บุคคลที่เป็นคู่สัญญา กับ บริษัท แม้จะไม่ทราบว่ามีวัตถุประสงค์อย่างไร เพราะไม่ได้ตรวจดูหนังสือบริคณห์สนธิ หรือไม่ได้เห็นประกาศข้อความในราชกิจจานุเบกษา กฎหมายก็ถือว่าได้ทราบแล้ว เพราะเมื่อได้ลงพิมพ์โฆษณาบรรดาเอกสารและข้อความซึ่งลงทะเบียในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ก็ถือว่าทุกคนต้องทราบ (ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1022)

ดังนั้นบริษัทจึงไม่ต้องรับผิดชอบในกิจการซึ่งกรรมการได้ทำไปนอกวัตถุประสงค์ของบริษัท ดังตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1725/2513 วินิจฉัยว่า กรรมการผู้จัดการซึ่งมีอำนาจจัดการบริษัท ได้ทำสัญญาในนามบริษัทค่าประกันหนี้ผู้อื่น ซึ่งเป็นการกระทำนอกวัตถุประสงค์ของบริษัท บริษัทไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะบริษัทมิได้มีวัตถุประสงค์ในการค้าประกันหนี้ผู้อื่น

8. ถ้ากรรมการได้กระทำการนอกวัตถุประสงค์ของบริษัท กรรมการจะเสนอให้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นอนุมัติได้หรือไม่

ตามปัญหาดังกล่าว ถ้ากรรมการทำไปผิดวัตถุประสงค์ของบริษัทซึ่งเป็นการนอกเหนือวัตถุประสงค์ ซึ่งได้ระบุไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิแล้ว ถือว่าไม่ผูกพันบริษัทเลยและบริษัทนั้นก็หาทางอื่นที่จะให้ผูกพันต่อไป ถึงแม้การนั้นจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น เพื่อให้อนุมัติก็ได้¹

ดังนั้นกรรมการต้องระลึกไว้เสมอว่า ตนเป็นผู้แทนบริษัทจำกัดในกรอบวัตถุประสงค์ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือบริคณห์สนธิ และภายในกรอบวัตถุประสงค์นั้นเท่านั้น จึงจะถือว่าตนมีอำนาจที่จะทำการผูกพันบริษัทได้เหมือนตัวแทน กล่าวคือว่าได้ทำการนั้นแล้วตนก็หลุดพ้นไป ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องที่บริษัทจะต้องผูกพันกับบุคคลภายนอก ถ้ากรรมการบริษัททำไปเกินวัตถุประสงค์จะโดยจงใจหรือเข้าใจผิดในอำนาจ หรือมิได้จงใจก็ตามบริษัทก็ไม่ต้องผูกพันในกิจการที่ทำนั้น ตัวกรรมการผู้ทำสัญญานั้นต้องรับผิดชอบส่วนตัวถึงแม้กรรมการผู้นั้นจะได้จัดแจงแสดงไว้ว่า ทำสัญญาในนามบริษัทและในฐานะเป็นกรรมการบริษัท และมีตราประทับถูกต้องตามข้อบังคับของบริษัทก็ตาม

เหตุที่กรรมการจะต้องรับผิดชอบส่วนตัวก็เพราะว่ากรรมการเป็นคู่สัญญากรรมการจะอ้างว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้ว่าไม่ได้ทำไปในฐานะส่วนตัวไม่ได้ และกรรมการจะอ้างว่าเป็นการสำคัญผิดไม่ได้

แต่ศาลฎีกาเคยได้วินิจฉัยให้บริษัทต้องรับผิดชอบ โดยมีได้คำหนึ่งว่าการกระทำนั้นอยู่ในกรอบวัตถุประสงค์หรือไม่ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 2004/2517 วินิจฉัยว่า ห้างหุ้นส่วนจำกัดรับ

1 ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 417

ฝากรถยนต์ของโจทก์แล้วรถหายไป เมื่อโจทก์ฟ้อง ห้างหุ้นส่วนจำกัดต่อสู้ว่า ห้าง ฯ ไม่มีวัตถุ ประสงค์ในการรับฝากรถ จึงไม่ต้องรับผิดชอบเพราะนอกวัตถุประสงค์ของห้าง ฯ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ไม่ว่าจำเลยจะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการของจำเลยประการใด เมื่อจำเลยรับฝากรถยนต์ ของโจทก์ไว้ จำเลยก็มีหน้าที่ต้องคืนหรือใช้ราคา จะอ้างว่าผิดวัตถุประสงค์ไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1804/2500 วินิจฉัยว่า บริษัทให้จำเลยกู้เงินไปบริษัทก็ฟ้องเรียก เงินคืนได้ จำเลยต่อสู้ว่าการให้กู้เงินไม่อยู่ในวัตถุประสงค์ของบริษัทโจทก์ และโจทก์มิได้รับ อนุญาตให้ทำการธนาคารจึงให้กู้เงินไม่ได้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าบริษัทจะมีอำนาจให้กู้เงินหรือไม่ ไม่เกี่ยวกับการที่ผู้กู้จะต้องใช้เงินคืนเจ้าของ ส่วนเรื่องโจทก์มีอำนาจให้กู้หรือไม่เป็นเรื่องทาง ราชการจะว่ากล่าวกับโจทก์ต่างหากไม่เกี่ยวกับจำเลย

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1804/2500 นี้ ผู้เขียนเข้าใจว่าศาลฎีกาได้วินิจฉัยโดยอาศัย หลักมาตรา 194 ซึ่งบัญญัติว่า “ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิจะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ได้...” โดยศาลฎีกาเห็นว่า โจทก์ในฐานะเจ้าหนี้จึงมีสิทธิบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ โดยไม่ ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์

หน้าที่ของกรรมการ

มาตรา 1168 บัญญัติว่า “ในอันที่จะประกอบกิจการของบริษัทนั้นกรรมการต้องใช้ ความเอื้อเฟื้อเพื่อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขาย ผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง

ว่าโดยเฉพะกรรมการต้องรับผิดชอบร่วมกันในประการต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

- (1) การใช้เงินค่าหุ้นนั้น ได้ใช้กันจริง
- (2) จัดให้มีและรักษาไว้ให้เรียบร้อย ซึ่งบรรดาสถมุดบัญชีและเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้
- (3) การแก้เงินปันผล หรือดอกเบี้ยให้เป็นไปโดยถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้
- (4) บังคับการให้เป็นไปโดยถูกต้องตามมติของที่ประชุมใหญ่

อนึ่ง ท่านห้ามมิให้ผู้เป็นกรรมการประกอบการค้าขายใด ๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทนั้น ไม่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนหรือเพื่อประโยชน์ผู้อื่น หรือไปเข้าหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดชอบในห้างค้าขายอื่นซึ่งประกอบกิจการมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและแข่งขันกับกิจการของบริษัท โดยมีได้รับความยินยอมของที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น ของบริษัท โดยมีได้รับความยินยอมของที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น

บทบัญญัติที่กล่าวมาข้างบนนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้แทนของกรรมการด้วย”

ตามมาตรา 1168 วรรคแรกเป็นหน้าที่โดยทั่วไปของกรรมการ กล่าวคือ กรรมการ ต้องใช้ความเอื้อเฟื้อเพื่อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง กรรมการต้อง เอาใจใส่เป็นพิเศษในการจัดการงานของบริษัทต้องบริหารงานตามแบบอย่างของนักธุรกิจ มิใช่ อย่างชาวบ้านหรือบุคคลธรรมดาต้องมีความรอบคอบระมัดระวังไม่ทำการโดยประมาทเลินเล่อ

ให้บริษัทต้องเสียหาย

ถ้าหากว่ากรรมการมิได้ใช้ความเอื้อเฟื้อ สอดส่องถึงมาตรฐานของบุคคลผู้ค้าขาย ผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง เมื่อบริษัทได้รับความเสียหายกรรมการผู้นั้นต้องรับผิดชอบต่อบริษัท ตามมาตรา 1169 ซึ่งบริษัทจะฟ้องร้องเรียกเอาสินไหมทดแทนแก่กรรมการได้ หรือในกรณีที่บริษัทไม่ยอมฟ้องร้อง ผู้ถือหุ้นคนใดคนหนึ่งก็มีสิทธิฟ้องร้องได้

ตามมาตรา 1168 วรรคที่สองตั้งแต่อนุที่ 1 ถึงอนุที่ 4 เป็นเรื่องที่กรรมการทั้งหลายต้องรับผิดชอบร่วมกัน ฉะนั้นหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านั้น แม้กรรมการจะได้มอบหมายให้กรรมการผู้ได้รับทำไปโดยเฉพาะ กรรมการอื่นก็ยังคงคอยดูแลให้มีการปฏิบัติให้ถูกต้องครบถ้วนด้วย หากมีความเสียหายเกิดขึ้นกรรมการทุกคนจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน จะปฏิเสธความรับผิดชอบโดยอ้างว่าเป็นหน้าที่ของกรรมการคนอื่นหาได้ไม่หน้าที่ทั้ง 4 ประการตามมาตรา 1168 วรรคที่สองมีดังนี้

1. การใช้เงินค้ำหุ้นนั้น ได้ใช้กันจริง

เมื่อได้ประชุมตั้งบริษัทแล้ว หน้าที่ที่สำคัญประการแรกของกรรมการคือจะต้องเรียกเก็บเงินค้ำหุ้นครั้งแรกอย่างน้อยร้อยละสิบห้าตามมาตรา 1110 วรรค 2 และถ้ามีการขายหุ้นสูงกว่ามูลค่า ก็ต้องเรียกให้ส่งเงินจำนวนที่ล้ำมูลค่าพร้อมกันไปกับการส่งใช้เงินค้ำหุ้นคราวแรกด้วย ตามมาตรา 1105 วรรคสอง ส่วนเงินค้ำหุ้นที่เหลือ กรรมการจะเรียกเก็บเมื่อใดก็ได้ เว้นแต่ที่ประชุมใหญ่จะได้วินิจฉัยไว้เป็นอย่างอื่น ตามมาตรา 1120

การเรียกเก็บเงินค้ำหุ้นที่ต้องชำระด้วยเงินนั้น กรรมการต้องดูแลให้มีการจ่ายเงินกันจริง ๆ จะจ่ายเป็นของอย่างอื่นหรือหักเงินค้ำหุ้นกับหนี้ของบริษัทไม่ได้ (มาตรา 1119) หากไม่มีการชำระค้ำหุ้นเมื่อได้เดือนแล้ว กรรมการก็อาจริบหุ้นขายทอดตลาดได้ (มาตรา 1123-1125)

ทั้งกรรมการต้องเรียกเก็บจากผู้ถือหุ้นทุกคนในอัตราเดียวกันทุกหุ้นโดยเสมอภาคกันด้วย จะเลือกเรียกเก็บเฉพาะบางหุ้นหรือบางคน หรือเก็บมากน้อยไม่เท่ากันทุกหุ้นไม่ได้¹

2. จัดให้มีการรักษาไว้ให้เรียบร้อย ซึ่งบรรดาสมาชิกและเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้

บัญชีที่กรรมการต้องจัดให้มีและรักษาไว้ให้เรียบร้อยนั้น มาตรา 1206 กำหนดไว้คือ

(1) บัญชีซึ่งแสดงจำนวนเงินที่บริษัทได้รับและได้จ่าย ทั้งรายการอันเป็นเหตุให้รับหรือจ่ายเงินทุกรายไป กล่าวคือ บัญชีเงินสดนั่นเอง และ

(2) บัญชีแสดงสินทรัพย์และหนี้สินของบริษัท ซึ่งได้แก่บัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน ความจริงกฎหมายกำหนดให้บริษัทต้องมีบัญชีมากกว่านี้ เช่นประกาศของคณะ

1 โสภณ รัตนกร, ในหนังสือเล่มเดียวกันหน้า 314

ปฏิวัติ ฉบับที่ 285 กำหนดให้ต้องมีบัญชีเงินสด บัญชีรายวัน บัญชีแยกประเภท และบัญชีสินค้าที่อยู่ในความครอบครอง เป็นต้น

นอกจากนี้ตามประมวลรัษฎากร ก็ได้กำหนดให้บริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ต้องทำบัญชีงบดุล บัญชีทำการ และบัญชีกำไรขาดทุนอีกด้วย

สำหรับสมุดที่กฎหมายกำหนดไว้ได้แก่สมุดทะเบียนผู้ถือหุ้น (มาตรา 1139) สมุดรายงานการประชุมกรรมการของบริษัท (มาตรา 1207) สมุดรายงานการประชุมใหญ่ (มาตรา 1207) สมุดทั้งสามเล่มนี้ต้องเก็บไว้ ณ สำนักงานที่จดทะเบียนเพื่อให้ผู้ถือหุ้นได้ตรวจสอบดูด้วย (มาตรา 1139, 1207)

การฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้ เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 28 กรรมการต้องถูกปรับไม่เกินห้าพันบาท

3. การแจกเงินปันผล หรือดอกเบี้ยให้เป็นไปโดยถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้

การจ่ายเงินปันผลนั้นจะจ่ายได้ก็ต่อเมื่อบริษัทมีกำไร และจะจ่ายให้ได้ก็ต้องมีมติของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นอนุมัติให้จ่ายตามมาตรา 1201 ยกเว้นเป็นการจ่ายเงินปันผลระหว่างกาลที่กฎหมายยอมให้กรรมการจ่ายให้ผู้ถือหุ้นได้ ถ้าบริษัทมีกำไรพอสมควรที่จะจ่ายเงินปันผลระหว่างกาลได้ และทุกครั้งที่มีการจ่ายเงินปันผลไม่ว่าจะจ่ายโดยมติที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น หรือเป็นการจ่ายเงินปันผลระหว่างกาล ก็ต้องมีการหักเงินกำไรนั้นเข้ากองทุนสำรองเสียก่อน ตามมาตรา 1202 ซึ่งจะได้อธิบายละเอียดต่อไป เมื่อถึงมาตรานั้น ๆ หากกรรมการได้จ่ายเงินปันผลโดยผิดกฎหมาย กรรมการก็ต้องรับผิดชอบบริษัท

สำหรับการจ่ายดอกเบี้ยนั้น เข้าใจว่าเป็นการจ่ายดอกเบี้ยให้แก่หุ้นกู้ซึ่งปัจจุบันนี้บริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่สามารถออกหุ้นกู้ได้แล้ว เพราะมาตรา 1229 บัญญัติว่า “บริษัทจะออกหุ้นกู้ไม่ได้”

4. บังคับการให้เป็นไปโดยถูกต้องตามมติของที่ประชุมใหญ่

มติของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นเรื่องที่กรรมการบริษัทจะต้องปฏิบัติตาม เช่นที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเห็นควรจ่ายเงินปันผลตามมาตรา 1201 กรรมการก็ต้องจ่ายเงินปันผลให้ผู้ถือหุ้น กรรมการจะเพิกเฉยไม่ยอมจ่ายไม่ได้ หรือที่ประชุมใหญ่ได้ตั้งผู้สอบบัญชีขึ้นใหม่ตามมาตรา 1209 กรรมการก็ต้องปฏิบัติตามหรือที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ตั้งข้อบังคับขึ้นใหม่ตามมาตรา 1145 กรรมการก็ต้องนำข้อบังคับที่ตั้งขึ้นใหม่ไปจดทะเบียนภายในสิบสี่วัน ตามมาตรา 1146

ทั้ง 4 ประการตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเรื่องที่กรรมการบริษัทจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ถ้ากรรมการคนใดคนหนึ่งทำความบกพร่องเสียหาย กรรมการทุกคนก็ต้องร่วมกันรับผิดชอบ จะปฏิเสธความรับผิดชอบโดยอ้างว่าเป็นหน้าที่ของกรรมการคนอื่นไม่ได้

ตามมาตรา 1168 วรรคที่สาม เป็นเรื่องที่กฎหมายห้ามกรรมการทำการค้าขายแข่งกับบริษัท ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า กรรมการนั้นเป็นเสมือนตัวแทนของบริษัท เพราะมาตรา 1167 ให้นำบทบัญญัติเรื่องตัวแทนมาใช้บังคับ ดังนั้นกรรมการบริษัทจึงต้องมีหน้าที่ต่อบริษัทดังเช่นตัวแทนพึงมีต่อตัวการ เช่นตัวแทนจะต้องซื่อสัตย์ต่อตัวการไม่กระทำการอย่างใดให้ผลประโยชน์ของตัวแทนขัดกับผลประโยชน์ของตัวการ กฎหมายจึงได้บัญญัติห้ามกรรมการทำการค้าขายแข่งกับบริษัท

ที่จะถือว่าเป็นการค้าขายแข่งกับบริษัทนั้น ก็ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นการค้าซึ่งมีสภาพอย่างเดียวกันกับบริษัท และ
2. เป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทด้วย

การจะวินิจฉัยว่าเป็นการแข่งขันกันหรือไม่ ก็ต้องดูสภาพของธุรกิจ ดูเวลาขณะประกอบกิจการ และจะต้องดูสถานที่ประกอบกิจการด้วย เพราะธุรกิจประเภทเดียวกัน แต่ประกอบกิจการคนละเวลากัน ก็ไม่ถือว่าเป็นการแข่งขันกัน หรือสถานที่อยู่ห่างไกลกันมาก ก็ไม่ถือว่าเป็นการแข่งขันกัน

หากกรรมการทำการค้าซึ่งมีสภาพอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับการค้าของบริษัทแล้ว ไม่ว่าจะการค้านั้นกรรมการจะทำเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์ผู้อื่น กฎหมายห้ามทั้งนั้น

ที่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนเองคือ ประกอบกิจการนั้นเพื่อประโยชน์ของตนเอง เช่นทำการค้าด้วยตัวเอง หรืออาจจะเป็นการเข้าหุ้นกับคนอื่นและตัวเองเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ ก็ถือว่าเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของตนเองเหมือนกัน เพราะตัวเองเป็นผู้ได้รับประโยชน์ด้วย

ส่วนการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่น หมายถึงการจัดกิจการในฐานะที่เป็นตัวแทนของบุคคลอื่น เช่น กระทำในฐานะเป็นผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนหรือเป็นผู้จัดการในบริษัทจำกัด

นอกจากกฎหมายจะห้ามประกอบการค้าขายใด ๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทแล้ว มาตรา 1168 วรรคสามยังห้ามเข้าไปเป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดในห้างหุ้นส่วนอื่นซึ่งประกอบกิจการอันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัทจำกัดอีกด้วย

ถ้อยคำที่ว่า “ห้ามเข้าไปเป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดในห้างหุ้นส่วนอื่น” นั้นหมายความว่า ห้ามเข้าไปเป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญทั้งชนิดจดทะเบียนและไม่จดทะเบียนที่ประกอบกิจการอันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัทที่ตนเป็น

กรรมการอยู่ เพราะห้างหุ้นส่วนชนิดนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบในบรรดาหนี้สินของหุ้นส่วนโดยไม่มีจำกัด ตามมาตรา 1025 และนอกจากนี้ยังหมายความถึง ห้ามเข้าไปเป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบในห้างหุ้นส่วนจำกัดที่ประกอบกิจการอันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัทที่ตนเป็นกรรมการอยู่ เพราะหุ้นส่วนประเภทนี้ต้องรับผิดชอบในบรรดาหนี้สินของห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยไม่จำกัดจำนวนตามมาตรา 1077 (2)

มาตรา 1168 วรรคสุดท้าย ที่ว่า “บทบัญญัติที่กล่าวมาข้างบนนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้แทนของกรรมการด้วย” หมายความว่าให้นำข้อห้ามทำการค้าแข่งกับบริษัท มาใช้กับตัวแทนของกรรมการด้วย

คำว่า “ผู้แทน” ตามมาตรานี้ นักกฎหมายท่านหนึ่ง¹ มีความเห็นที่น่าจะหมายถึงบรรดาผู้ที่กระทำการแทนกรรมการหรือทำการตามที่กรรมการมอบหมายในการบริหารงานของบริษัทซึ่งอยู่ในฐานะที่รู้ความลับในทางการค้าของบริษัทด้วยเช่น ผู้จัดการตามมาตรา 1164 เป็นต้น คงไม่ใช่ผู้ที่กรรมการมอบหมายให้ทำการเฉพาะอย่าง เช่น ทนายความซึ่งได้รับมอบหมายให้ดำเนินคดีแทนบริษัท หรือคงไม่ได้หมายถึง พนักงานของบริษัท

ข้อสังเกตตามมาตรา 1168

1. การห้ามประกอบการค้าขายใด ๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทนั้น กฎหมายห้ามกรรมการทุกคน ไม่ว่าจะกรรมการนั้นจะเป็นกรรมการบริหาร หรือไม่ก็ตาม

2. กฎหมายห้ามเฉพาะบุคคลที่เป็นกรรมการเท่านั้น มิได้ห้ามผู้ถือหุ้นตั้งนั้นผู้ถือหุ้นทั้งหลายจึงทำการค้าขายได้อย่างเสรี

3. ถ้าผู้ถือหุ้นคนหนึ่งได้ประกอบกิจการนั้น *อยู่ก่อนแล้ว* ต่อมาผู้ถือหุ้นคนนั้นได้รับเลือกเป็นกรรมการบริษัท แต่ก็ยังประกอบกิจการของตนอยู่ *ไม่ถือว่า* เขาประกอบค้าซึ่งมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และแข่งขันกับการค้าขายของบริษัท เพราะเขาประกอบกิจการนั้นอยู่ก่อนที่จะได้รับเลือกเป็นกรรมการ

มาตรา 1169 บัญญัติว่า “ถ้ากรรมการทำให้เกิดเสียหายแก่บริษัท บริษัทจะฟ้องร้องเรียกเอาสินไหมทดแทนแก่กรรมการก็ได้” หรือในกรณีที่บริษัทไม่ยอมฟ้องร้องผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะเอาคืนนั้นขึ้นว่าก็ได้

อนึ่ง การเรียกร้องเช่นนี้ เจ้าหนี้ของบริษัทจะเป็นผู้เรียกบังคับก็ได้ เท่าที่เจ้าหนี้ยังคงมีสิทธิเรียกร้องแก่บริษัทอยู่

¹ โสภณ รัตนการ, ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 319

การกระทำของกรรมการที่ทำให้บริษัทเกิดเสียหายตามมาตรา 1168 นี้ หมายถึงการที่กรรมการได้กระทำการโดยประมาทเลินเล่อไม่ใช้ความเอื้อเพื่อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วย ความระมัดระวัง ตามมาตรา 1168 วรรคแรก และนอกจากนี้ยังรวมถึงการที่กรรมการได้กระทำการทุจริตผิดหน้าที่จนบริษัทได้รับความเสียหายด้วย

แต่ถ้ากรรมการได้จัดกิจการของบริษัทด้วยความระมัดระวังอย่างบุคคลผู้ประกอบการค้าขาย และได้ใช้ความเอื้อเพื่อสอดส่องดีแล้ว แต่บริษัทก็ยังขาดทุน อย่างนี้จะโทษกรรมการไม่ได้ เพราะปกติการประกอบกิจการก็ต้องมีกำไรมีขาดทุนบ้างเป็นธรรมดา

ตามหลักใครได้รับความเสียหาย บุคคลผู้นั้นต้องเป็นผู้ฟ้อง แต่ตามมาตรา 1169 นี้ เป็นบทยกเว้นพิเศษว่าในกรณีที่บริษัทไม่ยอมฟ้องร้อง ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะเอาคดีที่กรรมการทำความเสียหายให้แก่บริษัทนั้นขึ้นว่ากล่าวก็ได้ ที่ว่าเป็นข้อยกเว้นก็เพราะเหตุว่าโดยปกติผู้ถือหุ้นนั้นไม่มีอำนาจที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวใช้อำนาจจัดการบริษัทได้ แต่เนื่องจากผู้ทำความเสียหายให้แก่บริษัทเป็นกรรมการ อาจจะชักจูงกรรมการของบริษัท ซึ่งเป็นพวกเดียวกันให้หลงเชื่อ หรือเกรงอกเกรงใจไม่ฟ้องคดีและยอมผิดผ่อนยึดเยื้อไม่เรียกค่าสินไหมทดแทนจากกรรมการผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บริษัทนั้น กฎหมายจึงให้ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดแม้แต่เพียงคนเดียวที่จะเอาคดีขึ้นว่ากล่าวแก่กรรมการนั้นได้ สำหรับค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับมานั้นผู้ถือหุ้นจะต้องส่งให้แก่บริษัท ผู้ถือหุ้นจะเอาเป็นส่วนตัวไม่ได้

นอกจากผู้ถือหุ้นที่จะฟ้องกรรมการเรียกค่าสินไหมทดแทน โดยเหตุที่กรรมการทำให้เกิดเสียหายแก่บริษัทแล้ว เจ้าหนี้ของบริษัทจะเป็นผู้เรียกบังคับก็ได้ แต่เจ้าหนี้ของบริษัทจะใช้สิทธิบังคับให้กรรมการเรียกค่าสินไหมทดแทนให้แก่บริษัทนั้น เจ้าหนีหมีสิทธิที่จะเรียกร้องได้เท่าที่ตนยังคงมีสิทธิเรียกร้องแก่บริษัทอยู่เท่านั้น ไม่เหมือนกับผู้ถือหุ้นซึ่งเรียกได้เต็มจำนวนค่าสินไหมทดแทนและการเรียกร้องของเจ้าหนี้ เจ้าหนี้เรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากบริษัทมาเพื่อตนเองไม่ต้องส่งให้แก่บริษัท

มีปัญหาคิดว่า ที่กฎหมายบัญญัติให้สิทธิผู้ถือหุ้นมีอำนาจฟ้องกรรมการที่ทำความเสียหายให้แก่บริษัท ในเมื่อบริษัทไม่ยอมฟ้องร้องนั้น ผู้ถือหุ้นจะฟ้องกรรมการเรียกค่าสินไหมทดแทนได้แต่เฉพาะคดีแพ่งเท่านั้นหรือจะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ด้วย

เรื่องนี้ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1742/2503 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่าในกรณีที่กรรมการบริษัทจำกัดฉ้อโกงบริษัท และบริษัทนั้นไม่ยอมดำเนินคดีกับกรรมการที่ฉ้อโกง ผู้ถือหุ้นย่อมเป็นผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญาขอให้ลงโทษกรรมการผู้นั้นได้โดยศาลฎีกาให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า โจทก์ซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นเป็นผู้เสียหาย โดยเป็นผู้มีประโยชน์ได้เสียร่วมอยู่กับบริษัท อันเป็นนิติบุคคล จึงมีอำนาจที่จะนำคดีที่กรรมการก่อให้เกิดความเสียหายแก่บริษัทและทาง

บริษัทไม่ดำเนินคดีกับกรรมการขึ้นว่ากล่าวในโรงศาลได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (2) ประกอบกับมาตรา 2 (4) และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1169

คำพิพากษาฎีกาที่ 1680/2520 คดียกยอกซึ่งผู้จัดการนิติบุคคลเป็นผู้กระทำผิดเสียเอง ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นได้รับความเสียหายและมีสิทธิฟ้องคดีอาญาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (2), มาตรา 2 (4) โดยศาลฎีกาได้ให้เหตุผลว่า บรรดาผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นซึ่งมีประโยชน์ได้เสียร่วมกับนิติบุคคลนั้นย่อมได้รับความเสียหายตามมาตรา 1169 ดังนี้ โดยนิตินัยย่อมถือได้ว่าผู้ถือหุ้นเป็นผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีอาญาได้

มาตรา 1170 บัญญัติว่า “เมื่อการซึ่งกรรมการคนใดได้ทำไปได้รับอนุมัติของที่ประชุมใหญ่แล้ว ท่านว่ากรรมการคนนั้นไม่ต้องรับผิดชอบในการนั้นต่อผู้ถือหุ้นซึ่งได้ให้อนุมัติหรือต่อบริษัทอีกต่อไป

ท่านห้ามมิให้ผู้ถือหุ้นซึ่งมิได้ให้อนุมัติด้วยนั้นฟ้องคดีเมื่อพ้นเวลาหกเดือน นับแต่วันที่ประชุมใหญ่ให้อนุมัติแก่การเช่นนั้น”

กิจการที่กรรมการได้ทำไปแล้ว ความเสียหายจะได้ปรากฏขึ้นแก่บริษัทแล้วหรือไม่ก็ตาม ถ้ากรรมการได้เสนอต่อที่ประชุมใหญ่และที่ประชุมใหญ่ได้อนุมัติแล้ว กรรมการคนนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นซึ่งได้อนุมัติและไม่ต้องรับผิดชอบต่อบริษัท

ถึงแม้กิจการซึ่งกรรมการได้ทำไป ได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่แล้วก็ดี แต่ผู้ถือหุ้นซึ่งมิได้อนุมัติจะฟ้องคดีเอาค่าสินไหมทดแทนให้แก่บริษัทก็ได้ แต่ต้องฟ้องเสียภายในเวลาหกเดือน นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่ให้อนุมัติแก่การนั้น

ตามมาตรา 1170 วรรคสองนี้ค่อนข้างประหลาดชวนให้สงสัย กล่าวคือในเมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้มีมติเสียงข้างมากให้อนุมัติแล้วและมาตรา 1170 วรรคแรกก็ได้บัญญัติว่า กรรมการผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบต่อบริษัทอีกต่อไป แต่ทำไมวรรคสองนี้ยังให้อำนาจผู้ถือหุ้นซึ่งมิได้อนุมัติฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายให้บริษัทได้อีก จึงเป็นบทบัญญัติที่ค่อนข้างแปลก น่าจะได้มีการแก้ไขเสียใหม่

ในกรณีที่ที่ประชุมใหญ่มิได้อนุมัติ แม้ผู้ถือหุ้นบางคนจะได้ยกมือรับรองให้อนุมัติก็ตามที่ แต่เสียงข้างมากไม่อนุมัติก็ต้องถือว่ากิจการนั้นไม่ได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ กรรมการผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นทุกคนรวมทั้งบุคคลที่เคยได้ยกมืออนุมัติด้วย และยังคงรับผิดชอบต่อบริษัทด้วย สำหรับการฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนก็คงต้องเป็นไปตามมาตรา 448 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือต้องฟ้องภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการที่ทำให้เสียหายและรู้ตัวผู้ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน หรือต้องฟ้องภายในสิบปีนับแต่วันที่ให้เกิดความเสียหาย

3. ประชุมใหญ่

มาตรา 1171 บัญญัติว่า “ให้มีการประชุมผู้ถือหุ้นทั่วไปเป็นประชุมใหญ่ ภายในหกเดือนนับแต่วันที่ได้จดทะเบียนบริษัท และต่อนั้นไปก็ให้มีการประชุมเช่นนี้ครั้งหนึ่งเป็นอย่างน้อยทุกระยะเวลาสิบสองเดือน

การประชุมเช่นนี้ เรียกว่าประชุมสามัญ

“การประชุมใหญ่คราวอื่นนอกจากนี้เรียกว่า ประชุมวิสามัญ”

ตามมาตรา 1171 นี้ บังคับให้มีการประชุมผู้ถือหุ้นทั่วไปเป็นการประชุมใหญ่ครั้งแรกภายใน 6 เดือน นับแต่วันที่ได้จดทะเบียนตั้งบริษัท และตามมาตรานี้เป็นการบังคับเด็ดขาดบริษัทจะตั้งข้อบังคับยืดเวลาเกินกว่ากำหนด 6 เดือนไม่ได้ เช่นที่ประชุมตั้งบริษัทจะกำหนดว่าให้มีการประชุมใหญ่ครั้งแรกภายใน 1 ปี นับแต่วันจดทะเบียนตั้งบริษัทอย่างนี้ไม่ได้

เหตุที่กฎหมายบังคับว่าจะต้องมีการประชุมใหญ่ครั้งแรกภายใน 6 เดือน นับแต่วันจดทะเบียนตั้งบริษัทก็เพราะว่า ต้องการให้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ทราบวาระนี้บริษัทได้ดำเนินการขั้นแรกไปอย่างไรบ้าง ถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือไม่

เมื่อได้ประชุมใหญ่ครั้งแรกภายหลังจดทะเบียนตั้งบริษัทแล้ว ต่อจากนั้นไปก็ต้องมีการประชุมใหญ่อีกอย่างน้อยทุกระยะเวลาสิบสองเดือนต่อหนึ่งครั้ง การประชุมเช่นนี้เรียกว่า “การประชุมสามัญ”

ถ้ามีการประชุมใหญ่คราวอื่นนอกจากนี้เรียกว่า ประชุมวิสามัญ ซึ่งจะได้อีกต่อไปในมาตรา 1172 มาตรา 1173 และมาตรา 1174

ถ้าบริษัทจำกัดไม่เรียกประชุมตามมาตรา 1171 วรรคแรก ย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 16 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท และมาตรา 25 ยังบัญญัติให้ปรับกรรมการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัทนั้นไม่เกินห้าพันบาทอีกด้วย

มาตรา 1172 บัญญัติว่า “กรรมการจะเรียกประชุมวิสามัญเมื่อใดก็ได้ที่สุดแต่จะเห็นสมควร

ถ้าบริษัทขาดทุนลงถึงถึงจำนวนต้นทุน กรรมการต้องเรียกประชุมวิสามัญทันทีเพื่อแจ้งให้ผู้ถือหุ้นทราบการที่ขาดทุนนั้น”

การประชุมวิสามัญ ได้แก่ การประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น ซึ่งได้เรียกประชุมเป็นพิเศษต่างหากจากการประชุมใหญ่สามัญ¹

1 ประภาศน์ อวยชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2523 หน้า 269

การประชุมวิสามัญ มีอยู่ 4 กรณี คือ

1. เมื่อกรรมการเห็นสมควร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1172 วรรคแรก

2. เมื่อบริษัทขาดทุนลงถึงถึงจำนวนต้นทุน กรรมการต้องเรียกประชุมวิสามัญทันที เพื่อแจ้งให้ผู้ถือหุ้นทราบถึงการขาดทุนนั้น เช่น บริษัทหนึ่งมีทุนจดทะเบียนไว้ 4 ล้านบาท แบ่งออกเป็น 400,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 10 บาท ดำเนินธุรกิจมาได้ 8 ปี จนมีทุนสำรองนับได้ 2 ล้านบาท ต่อมาเมื่อปี 2523 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก บริษัทจำกัดแห่งนั้นขาดทุนเป็นเงิน 1 ล้าน 5 แสนบาท และในปี 2524 ยังขาดทุนอีก 5 แสนบาท เมื่อรวมขาดทุนทั้งสองปีแล้วเป็นเงินถึง 2 ล้านบาท ซึ่งเท่ากับว่าบริษัทได้ขาดทุนถึงถึงจำนวนต้นทุนที่ได้จดทะเบียนไว้ ดังนั้นกรรมการบริษัทก็ต้องเรียกประชุมวิสามัญทันที เพื่อแจ้งให้ผู้ถือหุ้นได้ทราบถึงการขาดทุนนั้น (ตามมาตรา 1172 วรรคสอง)

ถ้ากรรมการละเลยไม่ปฏิบัติตามมาตรา 1172 วรรคสอง กรรมการของบริษัทจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน, ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด ฯลฯ มาตรา 27 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท

3. เมื่อผู้ถือหุ้นมีจำนวนหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าได้ร้องขอ กรณีที่ 3 นี้ เป็นกรณีตามมาตรา 1173 ซึ่งบัญญัติว่า “การประชุมวิสามัญจะต้องนัดเรียกให้มีขึ้นในเมื่อผู้ถือหุ้นมีจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าแห่งจำนวนหุ้นของบริษัทได้เข้าชื่อกันทำหนังสือร้องขอให้เรียกประชุมเช่นนั้น ในหนังสือร้องขอนั้นต้องระบุว่าประสงค์ให้เรียกประชุมเพื่อการใด”

มาตรา 1174 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ถือหุ้นยื่นคำร้องขอให้เรียกประชุมวิสามัญตั้งได้กล่าวมาในमतแรกก่อนนี้แล้ว ให้กรรมการเรียกประชุมโดยพลัน

ถ้าคณะกรรมการมิได้เรียกประชุมภายในสามสิบวันนับแต่วันยื่นคำร้องไปหรือผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ร้อง หรือผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ รวมกันได้จำนวนตั้งบังคับกับวันนั้น จะเรียกประชุมเองก็ได้”

การที่จะประชุมวิสามัญได้ตามมาตรา 1173 นั้น ผู้ถือหุ้นจะต้องเข้าชื่อร่วมกันนับจำนวนหุ้นได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าแห่งจำนวนหุ้นของบริษัท เช่นบริษัทมีทุนจดทะเบียนไว้ 5 ล้านบาท ผู้ถือหุ้นจะต้องเข้าชื่อร่วมกันนับจำนวนหุ้นได้ 1 ล้านบาท ขอให้กรรมการเรียกประชุมวิสามัญ หรือถ้าผู้ถือหุ้นคนใดถือหุ้นอยู่แล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้า ก็มีสิทธิที่จะทำหนังสือขอให้กรรมการเรียกประชุมวิสามัญได้เสมอ แต่ในหนังสือที่ร้องขอประชุมนั้นจะต้องระบุวัตถุประสงค์ด้วยว่าจะให้เรียกประชุมเพื่อการใด เพราะกรรมการจะได้จัดแจงไปในหนังสือบอกกล่าวเรียกประชุมตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 1175 วรรคสอง

เมื่อกรรมการได้รับคำร้องขอให้เรียกประชุมวิสามัญแล้ว กรรมการก็ต้องจัดให้มีการประชุมโดยเร็ว หากกรรมการไม่เรียกประชุมก็มีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน.....และมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 27 เช่นกัน เพราะตามมาตรา 1174 เป็นบทบังคับเด็ดขาดว่ากรรมการต้องเรียกประชุมไม่ได้ให้อำนาจกรรมการใช้ดุลพินิจ

ถ้ากรรมการไม่ได้เรียกประชุมภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ผู้ถือหุ้นยื่นคำร้องผู้ถือหุ้นทั้งหลายที่ได้ยื่นคำร้องไว้ หรือผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ ที่รวมจำนวนหุ้นได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าแห่งจำนวนทุนของบริษัท ก็มีสิทธิจะเรียกประชุมเองก็ได้ วิธีเรียกประชุมก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1175

4. เมื่อผู้สอบบัญชีว่างลง กรรมการต้องเรียกประชุมวิสามัญ ทั้งนี้เพราะตามมาตรา 1211 บัญญัติว่า “ถ้ามีตำแหน่งว่างลงในจำนวนผู้สอบบัญชี ให้กรรมการเรียกประชุมวิสามัญเพื่อให้เลือกตั้งขึ้นใหม่ให้ครบจำนวน”

มาตรา 1175 บัญญัติว่า “ถ้าบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ทุกคราวนั้น ให้ลงพิมพ์โฆษณาอย่างน้อยสองคราวในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ฉบับหนึ่งก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวันหรือส่งทางไปรษณีย์ไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนบรรดามีชื่อในทะเบียนของบริษัทก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน

ในคำบอกกล่าวนั้น ให้ระบุสถานที่ วันเวลา และสภาพแห่งกิจการที่จะได้ประชุมปรึกษากันนั้นด้วย”

ตามมาตรา 1175 นี้ เป็นวิธีบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นทั้งสามัญ และวิสามัญ การบอกกล่าวเรียกประชุมโดยไม่ถูกต้องคือไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรา 1175 นี้ การประชุมนั้นก็เป็นการประชุมที่ไม่ชอบ มติที่ออกมาก็อาจถูกเพิกถอนได้ตามมาตรา 1195 นอกจากนี้บริษัทและกรรมการยังมีความผิดตามมาตรา 17 และมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัดสมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 ซึ่งระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาทและห้าพันบาทตามลำดับอีกด้วย

การเรียกประชุมนี้ตามปกติเป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการ (มีข้อยกเว้นตามมาตรา 1174) และอำนาจหน้าที่นี้ต้องใช้ร่วมกัน กล่าวคือ ที่ประชุมกรรมการหรือสภากรรมการได้มีมติเห็นสมควรให้เรียกประชุม กรรมการคนใดคนหนึ่งจะเรียกประชุมเองตามลำพังโดยที่กรรมการคนอื่น ๆ ไม่ได้รู้เห็นเลยไม่ได้ ซึ่งได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 452/2518 วินิจฉัยว่า ข้อบังคับกำหนดว่าการประชุมวิสามัญจะเรียกเมื่อใดก็ได้เมื่อคณะกรรมการเห็นสมควร ฉะนั้นการประชุมซึ่งเรียกโดยกรรมการเพียงคนเดียวโดยกรรมการอื่นมิได้รู้เห็นด้วย จึงเป็นการประชุมที่ไม่ชอบ

วิธีบอกกล่าวเรียกประชุมนั้น มาตรา 1175 กำหนดไว้ดังนี้

1. ตีพิมพ์คำบอกกล่าวนัดประชุมอย่างน้อย 2 ครั้ง ในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ฉบับ

หนึ่ง ก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน หรือ

ส่งคำบอกกล่าวไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนที่มีชื่อในทะเบียนของบริษัทก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน

จะทำได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่มีผลเท่ากัน ความมุ่งหมายก็เพื่อจะให้ได้ทราบถึงกิจการที่จะประชุม สถานที่ประชุม วันเวลาอย่างแน่นอน ให้ผู้ถือหุ้นมีโอกาสเตรียมตัวเข้าประชุมได้ทัน

2. คำบอกกล่าวต้องระบุสถานที่ประชุม วันและเวลาประชุม และสภาพกิจการที่จะประชุมด้วย

ข้อสังเกต

1. การตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่อย่างน้อย 2 ครั้งนั้น อาจจะลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ชนิดเดียวกัน 2 ครั้ง ก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน เช่น ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 2 ครั้ง แต่การลงพิมพ์ครั้งที่สองนี้จะต้องลงพิมพ์ก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน เป็นต้นว่า นัดประชุมในวันที่ 8 มกราคม การลงพิมพ์ครั้งที่สองจะต้องก่อนวันที่ 1 มกราคม

หรือถ้าต้องการลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สองชนิด เช่น ต้องการลงไทยรัฐด้วย ต้องการลงสยามรัฐด้วย ก็ทำได้โดยจะลงพร้อมกันเลยก็ได้ เพราะเท่ากับเป็นการตีพิมพ์คำบอกกล่าวนัดประชุมอย่างน้อย 2 ครั้ง เหมือนกัน แต่การลงพิมพ์นี้จะต้องลงพิมพ์ก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน เช่นเดียวกัน

2. ถ้าได้มีการส่งคำบอกกล่าวนัดประชุมแก่ตัวผู้ถือหุ้นโดยตรงแล้ว เช่น ผู้ถือหุ้นมาที่บริษัท กรรมการจึงได้ส่งคำบอกกล่าวให้ผู้ถือหุ้นผู้นั้นไป การส่งคำบอกกล่าวนี้ย่อมใช้ได้ ถ้าได้ส่งคำบอกกล่าวนั้นถึงตัวผู้ถือหุ้นก่อนวันประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวันตามมาตรา 1244

3. การส่งคำบอกกล่าวนัดประชุมโดยทางไปรษณีย์นี้ กฎหมายบังคับเพียงแต่ให้ส่งคำบอกกล่าวไปก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วันเท่านั้น ส่วนคำบอกกล่าวที่ได้ส่งไปนั้น จะถึงมือผู้ถือหุ้นเมื่อใดไม่สำคัญ เพราะกฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องให้คำบอกกล่าวถึงผู้ถือหุ้นก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน เช่น นัดประชุมผู้ถือหุ้นในวันที่ 8 มกราคม การส่งจดหมาย (ทางไปรษณีย์) ไปยังผู้ถือหุ้นต้องส่งก่อนวันที่ 1 มกราคม ส่วนจดหมายจะถึงมือผู้ถือหุ้นในวันใดไม่สำคัญ แม้จะถึงมือผู้ถือหุ้นก่อนวันนัดประชุมเพียงวันเดียวก็ตาม การส่งจดหมายนั้นก็ยังถือว่าได้ส่งโดยชอบแล้ว

จากข้อสังเกตตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า วิธีการบอกกล่าวเรียกประชุมตามมาตรา 1175 นี้ ไม่ใช่หลักประกันเพียงพอว่าผู้ถือหุ้นทุกคนจะทราบการนัดประชุม เพราะการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์นั้นอาจมีการเลือกตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่ประชาชนไม่นิยมอ่านก็ได้ เพราะค่าตีพิมพ์อาจถูกกว่าหนังสือพิมพ์ที่ประชาชนนิยมอ่านหรืออาจจะตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

ภาษาต่างประเทศก็ได้

ส่วนการส่งคำบอกกล่าวโดยทางไปรษณีย์นั้นก็ได้บังคับว่าจะต้องลงทะเบียน ตั้งนั้นจดหมายอาจมีการสูญหายได้ ทั้งกำหนดให้ส่งไปก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วันเท่านั้น จะถึงมือผู้ถือหุ้นเมื่อใดไม่สำคัญ ถ้าถึงช้าไปก็เตรียมตัวไม่ทัน

ทางแก้ก็คือ ควรกำหนดไว้ในข้อบังคับของบริษัทว่า การตีพิมพ์คำบอกกล่าวต้องตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่ประชาชนนิยมอ่านกันอย่างแพร่หลาย ส่วนการส่งทางไปรษณีย์นั้นต้องลงทะเบียน และต้องส่งก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 15 วัน

มาตรา 1176 บัญญัติว่า “ผู้ถือหุ้นทั่วทุกคนมีสิทธิจะเข้าประชุมในที่ประชุมใหญ่ได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นประชุมชนิดใดก็ตาม”

มาตรานี้บัญญัติถึงสิทธิของผู้ถือหุ้นทุกคนว่ามีสิทธิเข้าประชุมใหญ่ได้ ส่วนเมื่อเข้าประชุมแล้วจะมีสิทธิลงคะแนนหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมอาจถูกจำกัดสิทธิในการลงคะแนนได้ เช่น ยังไม่ได้ชำระเงินค่าหุ้นตามมาตรา 1184 หรือถ้ามีส่วนได้เสียเป็นพิเศษ ก็ไม่มีสิทธิลงคะแนนตามมาตรา 1185 หรือมีหุ้นไม่ครบจำนวนตามที่ข้อบังคับกำหนดไว้ ตามมาตรา 1183

สิทธิของผู้ถือหุ้นที่จะเข้าประชุมตามมาตรา 1176 นี้ เป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ถือหุ้น หากมีผู้อื่นเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและได้ออกเสียงลงคะแนนด้วยแม้ผู้ถือหุ้นจะได้เข้าประชุมครบองค์ประชุมตามมาตรา 1178 มติที่ออกมาก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 89/2512 วินิจฉัยว่า การประชุมของบริษัทซึ่งมีบุคคลที่ไม่ใช่ผู้ถือหุ้นเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและออกเสียงลงคะแนนด้วย แม้ผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมด้วยจะมีหุ้นรวมกันเกิน 1 ใน 4 ของจำนวนหุ้นทั้งหมดและได้ลงคะแนนเสียงเป็นเอกฉันท์ก็ตาม มตินั้นก็เป็นมติที่ไม่ชอบ ศาลเพิกถอนเสียได้

ผู้ใดเข้าประชุมและลงคะแนนโดยลงว่าเป็นผู้ถือหุ้นหรือลงว่าได้รับมอบฉันทะจากผู้ถือหุ้น ย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 47 ซึ่งระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท

มาตรา 1177 บัญญัติว่า “วิธีตั้งบัญชีไว้ในมาตราต่อไปนี้ ท่านให้ใช้บังคับแก่การประชุมใหญ่ เว้นแต่จะมีข้อบังคับของบริษัทกำหนดไว้เป็นข้อความขัดกัน”

มาตรา 1177 ให้อำนาจบริษัทที่จะทำข้อบังคับกำหนดวิธีการประชุมไว้โดยจะกำหนดเป็นข้อความขัดกับกฎหมายในเรื่องการประชุมอย่างใด ๆ ก็ได้ เช่นในเรื่ององค์ประชุมตามมาตรา 1178 บัญญัติว่า องค์ประชุมนั้นจะต้องประกอบไปด้วยผู้ถือหุ้น ผู้ถือหุ้นรวมกันทั้งหมดหนึ่งในสี่แห่งทุนของบริษัทจึงจะเป็นองค์ประชุม

ถ้าที่ประชุมตั้งบริษัทเห็นว่าองค์ประชุมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ค่อนข้างต่ำก็อาจกำหนดองค์ประชุมเสียใหม่ก็ได้ เช่นอาจกำหนดว่าองค์ประชุมจะต้องประกอบด้วยผู้ถือหุ้นมีจำนวนหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าสามในสี่แห่งทุนบริษัท อย่างนี้ก็ทำได้ แต่ถ้าไม่ได้กำหนดไว้ก็ต้องเป็นไปตามมาตรา 1178 แต่จะทำข้อบังคับให้ผิดไปจากกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีหรือจะกำหนดข้อบังคับการประชุมให้มีวิธีการเอาเปรียบแก่ผู้ถือหุ้นส่วนน้อยไม่ได้ เช่น ในเรื่องมติพิเศษจะไม่ปฏิบัติตามมาตรา 1194 ไม่ได้

มาตรา 1178 บัญญัติว่า “ในการประชุมใหญ่ ถ้าไม่มีผู้ถือหุ้นมาเข้าประชุมรวมกันแทนหุ้นได้ถึงจำนวนหนึ่งในสี่แห่งทุนของบริษัทเป็นอย่างน้อยแล้ว ท่านว่าที่ประชุมอันนั้นจะปรึกษากิจการอันใดหาได้ไม่”

ตามมาตรา 1178 นี้ ได้กำหนดองค์ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นไว้ว่าจะต้องมีจำนวนผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมนับจำนวนหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่แห่งทุนของบริษัทจึงจะเป็นองค์ประชุม เช่น บริษัทมีทุนจดทะเบียน 4 ล้านบาท ผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมจะต้องมีจำนวนหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่า 1 ล้านบาท จึงจะเป็นองค์ประชุม

องค์ประชุมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ที่นี่นับว่าเป็นจำนวนค่อนข้างต่ำ หากผู้เข้าประชุมมีจำนวนหุ้นรวมกันเพียงหนึ่งในสี่ เวลาลงมติถ้าเสียงข้างมากเกินกว่าครึ่งเพียงเล็กน้อย ก็จะเป็นคะแนนเสียงของผู้ถือหุ้นเพียงหนึ่งในแปดของผู้ถือหุ้นทั้งหมด อาจเป็นอันตรายแก่บริษัทได้ ทางที่ดีข้อบังคับของบริษัทควรจะได้กำหนดองค์ประชุมให้สูงกว่านี้

ปัญหาของตัวบทในชั้นต้นมีว่า ถ้าผู้ถือหุ้นมาคนเดียว แต่ผู้นั้นถือหุ้นถึง 1 ใน 4 แห่งทุนของบริษัท จะเป็นองค์ประชุมได้หรือไม่ ความเห็นของอาจารย์ทวี เจริญพิทักษ์ มีความเห็นว่า ถ้าพิจารณาตามตัวบทให้ถ่องแท้แล้ว ยังไม่ถือว่าเป็นประชุม *รวมกัน* ซึ่งหมายความว่าคนเดียวมาไม่ได้รวมกับใคร และการประชุมนั้นถือว่าจะต้องมีคนหลายคนมานั่งปรึกษาหารือกิจการด้วยกัน จึงจะเรียกว่าประชุม ผู้เขียนก็มีความเห็นเช่นเดียวกับความเห็นดังกล่าวข้างต้น เพราะตัวบทใช้คำว่า *“มาเข้าประชุมรวมกัน”*

มาตรา 1179 บัญญัติว่า “การประชุมใหญ่เรียกนัดเวลาใด เมื่อล่วงเวลานัดนั้นไปแล้วถึงชั่วโมงหนึ่ง จำนวนผู้ถือหุ้นซึ่งเข้ามาเข้าประชุมยังไม่ครบถ้วนเป็นองค์ประชุมตั้งบัญญัติไว้ในมาตรา 1178 ไซ้ หากว่าการประชุมใหญ่นั้นได้เรียกนัดเพราะผู้ถือหุ้นร้องขอท่านให้เลิกประชุม”

ถ้าการประชุมใหญ่นั้นมิใช่ชนิดซึ่งเรียกนัดเพราะผู้ถือหุ้นร้องขอไซ้ ท่านให้เรียกนัดใหม่อีกคราวหนึ่งภายในสิบสี่วัน และการประชุมใหญ่ครั้งหลังนี้ท่านไม่บังคับว่าจำต้องครบองค์ประชุม”

โดยปกติการเรียกประชุมใหญ่นั้น ต้องมีกำหนดเวลาที่จะลงมือประชุม ถ้ายังไม่ถึงเวลาที่ได้กำหนดไว้ ประธานจะเปิดการประชุมไม่ได้ แต่เมื่อถึงกำหนดเวลาประธานก็จะสอบถามเลขานุการว่า มีจำนวนผู้ถือหุ้นเข้าประชุมครบจำนวนองค์ประชุมแล้วหรือไม่ ถ้าหาก

ว่าครบองค์ประชุม ประธานก็จะเปิดการประชุมทันที แต่ถ้าไม่ครบองค์ประชุม กฎหมาย มาตรา 1179 นี้ให้รอเวลาไปอีก 1 ชั่วโมงเต็ม เมื่อถึง 1 ชั่วโมงเต็มแล้ว เลขานุการก็ต้องรายงาน ต่อประธานถึงจำนวนผู้ถือหุ้นซึ่งมาประชุม ถ้าผู้ถือหุ้นยังมาไม่ครบองค์ประชุมประธานก็ต้อง แจ้งให้บรรดาผู้ถือหุ้นทราบเหตุการณ์ และมีคำสั่งในฐานะเป็นประธานว่า **“ให้เลิกประชุม”** ถ้าหากว่าการเรียกประชุมนั้นได้เรียกนัดเพราะผู้ถือหุ้นร้องขอตามมาตรา 1173

แต่ถ้าการประชุมนั้นกรรมการบริษัทเป็นผู้เรียกนัด ประธานก็จะมีคำสั่งให้เรียกนัด ประชุมใหม่อีกครั้งภายในกำหนด 14 วัน นับแต่วันที่ประชุมนั้น การเรียกประชุมใหม่นี้ก็ต้อง ปฏิบัติตามมาตรา 1175 เช่นเดียวกัน และการประชุมครั้งหลังนี้ถึงแม้ผู้ถือหุ้นมาไม่ครบองค์ ประชุม ผู้เป็นประธานก็เปิดการประชุมได้

มาตรา 1180 บัญญัติว่า “ในการประชุมผู้ถือหุ้นทั่วไปเป็นประชุมใหญ่ทุก ๆ ครั้ง ให้ ผู้เป็นประธานในสภากรรมการนั่งเป็นประธาน

ถ้าประธานกรรมการเช่นว่านี้ไม่มีตัวที่ดี หรือไม่มาเข้าประชุมจนล่วงเวลานัดไปแล้ว สิบห้านาทีที่ดี ให้ผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งอยู่ในที่นั้นเลือกผู้ถือหุ้นคนหนึ่ง ในจำนวนซึ่งมาประชุมขึ้น นั่งเป็นประธาน”

ตามมาตรา 1180 วรรคแรก ถ้าบริษัทนั้นมีประธานกรรมการและประธานกรรมการ มาประชุมด้วย ประธานกรรมการก็เป็นประธานในที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นและโดยหลักแล้ว บริษัทมักจะมีประธานกรรมการซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งต่างหากจากกรรมการผู้จัดการ

ตามมาตรา 1180 วรรค 2 ในกรณีที่บริษัทนั้นไม่มีประธานกรรมการเป็นต้นว่าไม่ ได้มีการตั้งบุคคลใดดำรงตำแหน่งนั้นหรือตำแหน่งประธานกรรมการว่างลงหรือมีประธาน กรรมการแต่ประธานกรรมการไม่ได้มาประชุมจนเลยเวลานัดประชุมไป 15 นาที ผู้ถือหุ้นที่เข้า ประชุมก็ต้องเลือกผู้ถือหุ้นคนหนึ่ง ในจำนวนที่มาประชุมนั้นขึ้นนั่งเป็นประธานการประชุม

มาตรา 1181 บัญญัติว่า “ผู้นั่งเป็นประธานจะเลื่อนการประชุมใหญ่ใด ๆ ไปเวลาอื่น โดยความยินยอมของที่ประชุมก็ได้ แต่ในที่ประชุมซึ่งได้เลื่อนมานั้นห้ามมิให้ปรึกษากิจการอันใด นอกไปจากที่ค้างมาแต่วันประชุมก่อน”

การเลื่อนการประชุมตามมาตรา 1181 นี้ หมายถึงกรณีที่ได้มีการประชุมมาบ้างแล้ว แต่ กิจการที่ประชุมปรึกษากันยังไม่แล้วเสร็จ หรือมีความจำเป็นอย่างอื่น จึงต้องเลื่อนการประชุม ออกไป การเลื่อนการประชุมนี้กฎหมายให้ความสำคัญมากเพราะเหตุว่าเป็นการได้เสียกันอย่าง จริงจัง เพราะถ้าประธานมีความลำเอียง กล่าวคือเมื่อเห็นว่าถ้าปล่อยให้มีการลงมติแล้วฝ่ายตน จะแพ้ ประธานก็จะเลื่อนการประชุมออกไปเพื่อช่วยพรรคพวกของตน ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึง บัญญัติว่าประธานจะเลื่อนการประชุมได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ถ้าเสียข้างมากให้เลื่อนการประชุมจึงจะเลื่อนได้ และการเลื่อนการประชุมนี้มาตรา 1181 มิได้ กำหนดว่าจะต้องมีการบอกกล่าวนัดประชุมอีก ซึ่งหมายความว่า การประชุมคราวหลังนี้ไม่ต้อง

นัดเรียกตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1175 นั้นเอง เมื่อถึงวันนัดประชุม ผู้ถือหุ้นก็มาประชุมกันได้เลย แต่กิจการที่จะประชุมกันคราวหลังนี้มีได้เฉพาะกิจการที่ค้างมาจากคราวก่อนเท่านั้น

มาตรา 1182 บัญญัติว่า “ในการลงคะแนนโดยวิธีชুমือนั้น ท่านให้นับว่าผู้ถือหุ้นทุกคนที่มาประชุมเองหรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นมาประชุมแทนมีเสียงหนึ่งเป็นคะแนน แต่ในการลงคะแนนลับท่านให้นับว่าผู้ถือหุ้นทุกคนมีคะแนนเสียง เสียงหนึ่งต่อหุ้นหนึ่งที่ตนถือ”

ตามมาตรา 1182 นี้ เป็นเรื่องวิธีลงคะแนนเสียง ถ้าการลงคะแนนเสียงโดยวิธีชুমือนั้น ท่านให้นับผู้ถือหุ้นคนหนึ่ง ๆ มีเสียงเป็น 1 คะแนนเสียง โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะถือหุ้นอยู่เป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด แต่ถ้าเป็นการลงคะแนนลับท่านให้ถือว่าผู้ถือหุ้นทุกคนมีคะแนนเสียง ๑ เสียงต่อ 1 หุ้น

ในมาตรา 1182 นี้ ไม่ค่อยมีโอกาสใช้มากนัก เพราะบริษัทโดยมากมักจะทำข้อบังคับในการลงคะแนนเสียงไว้เสมอ และข้อบังคับที่ใช้กันส่วนมากมักใช้ข้อความว่า ผู้ถือหุ้นแต่ละคนมีคะแนนเสียงเป็น 1 คะแนน สำหรับหุ้นแต่ละหุ้นที่เขาถืออยู่ คือ 1 เสียงต่อ 1 หุ้นนั่นเอง ดังนั้นถ้านายแดงมีหุ้นอยู่ 1,000 หุ้น ก็มีสิทธิลงคะแนนได้ 1,000 เสียง

ข้อบังคับของบริษัทนี้จะกำหนดให้แตกต่างไปจากมาตรา 1182 อย่างไรก็ได้ เช่น จะกำหนดว่า ให้ผู้ถือหุ้นทุกคนมีคะแนนเสียงเป็นหนึ่งเสียงก็ได้ หรือกำหนดว่าผู้ถือหุ้นทุกคนมีคะแนนเสียงตามจำนวนหุ้นที่เขาถืออยู่ก็ได้

มาตรา 1183 บัญญัติว่า “ถ้ามีข้อบังคับของบริษัทวางเป็นกำหนดไว้ว่าต่อเมื่อผู้ถือหุ้นเป็นผู้มีหุ้นแต่จำนวนเท่าใดขึ้นไป จึงให้ออกเสียงเป็นคะแนนได้ไซ้ ท่านว่าผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งไม่มีหุ้นถึงจำนวนเท่านั้น ย่อมมีสิทธิที่จะเข้าร่วมกันให้ได้จำนวนหุ้นดังกล่าว แล้วตั้งคนหนึ่ง ในพวกของตนให้เป็นผู้รับฉันทะออกเสียงแทนในการประชุมใหญ่ใด ๆ ได้”

ตามมาตรา 1176 ผู้ถือหุ้นทุกคนมีสิทธิเข้าประชุมใหญ่ได้เสมอ และเมื่อมีสิทธิเข้าประชุมได้แล้ว โดยปกติผู้ถือหุ้นก็ย่อมมีสิทธิลงคะแนนเสียงได้ ไม่ว่าเขาจะมีหุ้นมากน้อยเท่าใด แต่ในทางการค้านั้นบริษัทซึ่งค้าขายใหญ่ มักจะมีข้อบังคับจำกัดให้ผู้ถือหุ้นที่ถือหุ้นเล็กน้อยมิให้ออกเสียงลงคะแนน เพื่อป้องกันความยุ่งยากโดยจำกัดต่อเมื่อผู้ถือหุ้นมีหุ้นถึงจำนวนเท่าใดขึ้นไปแล้ว จึงจะออกเสียงลงคะแนนได้ ดังนี้ข้อบังคับนั้นก็จะเป็นข้อบังคับที่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ถือว่าเป็นการทำข้อบังคับเอาเปรียบคนส่วนน้อย¹ เพราะเหตุว่าถึงแม้จะมีข้อบังคับดังนี้แล้ว ผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งมีหุ้นไม่ถึงจำนวนดังกล่าวก็ยังมีสิทธิที่จะรวมหุ้นของตนเข้ากับผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ เพื่อให้ได้เท่ากับจำนวนดังกล่าวแล้วตั้งให้คนใดคนหนึ่ง ในพวกของตนให้รับมอบฉันทะออกเสียงแทน เช่น ข้อบังคับของบริษัทหนึ่งได้กำหนดไว้ว่า ผู้ถือหุ้นซึ่งมีจำนวนหุ้นตั้งแต่ 100 หุ้นขึ้นไปจึงจะมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน ดังนี้สมมติว่ามีผู้ถือหุ้นรายย่อยหลายรายซึ่งแต่

1 ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 461

ละรายมีหุ้นไม่ถึง 100 หุ้น ผู้ถือหุ้นรายย่อยเหล่านั้นก็อาจรวมหุ้นเข้าด้วยกันให้ถึงจำนวน 100 หุ้น แล้วตั้งคนใดคนหนึ่งในพวกของตนให้เป็นผู้รับมอบฉันทะออกเสียงแทน

ผู้รับมอบฉันทะตามมาตรา 1187 นี้ ก็ต้องมีหนังสือแต่งตั้งเหมือนดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1187 และ 1188 เช่นเดียวกัน

มาตรา 1184 บัญญัติว่า “ผู้ถือหุ้นคนใดยังมีได้ชำระเงินค่าหุ้นซึ่งบริษัทได้เรียกเอาแต่คนให้เสร็จสิ้น ท่านว่าผู้ถือหุ้นคนนั้นไม่มีสิทธิออกเสียงเป็นคะแนน”

ผู้ไม่มีสิทธิออกเสียงตามมาตรา 1184 นี้ หมายถึงผู้ถือหุ้นที่ใช้เงินค่าหุ้นยังไม่ครบตามที่บริษัทได้เรียกเก็บ แม้ว่าเขาจะได้เคยชำระงวดใดงวดหนึ่งไปแล้ว ถ้าต่อมาบริษัทได้เรียกเก็บเงินค่าหุ้นอีก แต่ผู้ถือหุ้นผู้นั้นยังไม่ได้ชำระเงินค่าหุ้นตามที่บริษัทเรียกเก็บเขาก็ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

อันที่จริงกฎหมายไม่น่าจะจำกัดสิทธิของผู้ถือหุ้นในกรณีเช่นนี้ เพราะเมื่อเขาเป็นผู้ถือหุ้น เขาก็ควรมีสิทธิในการที่จะควบคุมการดำเนินงานของกรรมการ ถ้าเขาไม่ชำระเงินค่าหุ้นตามที่บริษัทเรียกเก็บ บริษัทก็มีสิทธิจะริบหุ้นของเขาได้อยู่แล้วตามมาตรา 1124

มาตรา 1185 บัญญัติว่า “ผู้ถือหุ้นคนใดมีส่วนได้เสียเป็นพิเศษในข้ออันใดซึ่งที่ประชุมจะลงมติ ท่านห้ามมิให้ผู้ถือหุ้นคนนั้นออกเสียงลงคะแนนด้วยในข้อนั้น”

มาตรานี้เป็นข้อยกเว้นอีกประการหนึ่ง ซึ่งผู้ถือหุ้นจะออกเสียงลงคะแนนไม่ได้โดยเหตุที่ตนมีส่วนได้เสียโดยพิเศษในเรื่องที่จะลงมติ เหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่นนี้ก็เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเพราะผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องใดก็ไม่ควรจะวินิจฉัยในเรื่องนั้นเสียเอง

คำว่า ส่วนได้เสียโดยพิเศษนั้น หมายความว่า ผู้ถือหุ้นผู้นั้นมีส่วนได้ หรือส่วนเสีย นอกเหนือไปจากผู้ถือหุ้นทั้งหลาย เป็นต้นว่า ผู้ถือหุ้นผู้นั้นเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่จะขายให้แก่บริษัท หรือเป็นเจ้าของเรื่องที่เป็นปัญหาวินิจฉัย

มาตรา 1186 บัญญัติว่า “ผู้ทรงใบหุ้นชนิดใดออกให้แก่ผู้ถือหาอาจออกเสียงเป็นคะแนนได้ไม่ วันแต่จะได้นำใบหุ้นของตนนั้นมาวางไว้แก่บริษัทแต่ก่อนเวลาประชุม”

ผู้ทรงใบหุ้นชนิดที่ออกให้แก่ผู้ถือถ้าจะออกเสียงลงคะแนน จะต้องนำใบหุ้นของตนมาวางไว้แก่บริษัทก่อนเวลาประชุม เหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะเป็นการป้องกันการกล่าวอ้างสิทธิออกเสียงลงคะแนนโดยปราศจากหลักฐาน

มาตรา 1187 บัญญัติว่า “ผู้ถือหุ้นทุกคนจะมอบฉันทะให้ผู้อื่นออกเสียงแทนตนก็ได้ แต่การมอบฉันทะเช่นนี้ต้องทำเป็นหนังสือ”

มาตรา 1188 บัญญัติว่า “หนังสือตั้งผู้รับฉันทะนั้น ให้ลงวันและลงลายมือชื่อผู้ถือหุ้น และให้มีรายการดังต่อไปนี้ คือ

(1) จำนวนหุ้นซึ่งผู้มอบฉันทะนั้นถืออยู่

(2) ชื่อผู้รับฉันทะ

(3) ตั้งผู้รับฉันทะนั้นเพื่อการประชุมครั้งคราวใด หรือตั้งไว้ชั่วระยะเวลาเพียงใด¹

ในกรณีที่ผู้ถือหุ้นไม่ประสงค์จะมาประชุมด้วยตนเองหรือมีเหตุขัดข้องไม่สามารถมาประชุมได้ ผู้ถือหุ้นก็อาจมอบฉันทะให้ผู้อื่นเข้าประชุมและออกเสียงลงมติแทนตนได้ แต่การมอบฉันทะนี้ต้องทำเป็นหนังสือ

หนังสือตั้งผู้รับฉันทะนั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบพิเศษ แต่อย่างไรแต่ต้องมีรายการและลงวันแห่งหนังสือนั้น กับต้องมีลายมือชื่อผู้ถือหุ้น รายการที่กฎหมายกำหนดมีอยู่ 3 อย่าง จะต้องลงให้ครบถ้วน คือ

1. จำนวนหุ้นซึ่งผู้มอบฉันทะนั้นถืออยู่ ซึ่งหมายความว่า จะต้องมอบฉันทะทั้งหมดในจำนวนหุ้นที่ผู้ถือหุ้นนั้นถืออยู่
2. ชื่อผู้รับฉันทะ ซึ่งต้องระบุให้ชัดเจน
3. ตั้งผู้รับฉันทะนั้นเพื่อการประชุมครั้งคราวใด กล่าวคือจะต้องระบุการประชุมใหญ่ครั้งที่ หรือระบุว่าจะมอบฉันทะในการประชุมใหญ่ในวันที่, เดือน, ปี ก็ได้หรือจะตั้งผู้รับฉันทะไว้เพื่อการประชุมซึ่งจะมีขึ้นตั้งแต่เวลานั้น ถึงอีกเวลาหนึ่งระหว่างนั้นก็ได้

ข้อสังเกต

กฎหมายไม่ได้ระบุว่า จะต้องลงลายมือชื่อของผู้รับฉันทะไว้ในหนังสือตั้งผู้รับฉันทะด้วย แต่ในทางปฏิบัติ บริษัทมักจะทำหนังสือตั้งผู้รับฉันทะนี้ไว้ และแนบติดไปกับหนังสือนัดประชุมใหญ่เพื่อความสะดวกในเมื่อผู้ถือหุ้นไม่สามารถมาประชุมเองหรือต้องการจะตั้งผู้รับฉันทะมาโดยมีความประสงค์ดังนั้น และโดยมากมักจะมีช่องสำหรับเซ็นชื่อผู้รับฉันทะด้วย¹

มาตรา 1189 บัญญัติว่า “อันหนังสือตั้งผู้รับฉันทะนั้น ถ้าผู้มีชื่อรับฉันทะประสงค์จะออกเสียงในการประชุมครั้งใด ต้องนำไปวางต่อผู้เป็นประธานแต่เมื่อเริ่มหรือก่อนเริ่มประชุมครั้งนั้น”

เมื่อผู้รับฉันทะต้องการออกเสียงลงคะแนนในการประชุมครั้งใด ก็ต้องนำหนังสือแต่งตั้งตนนั้นไปวางต่อผู้เป็นประธานแต่เมื่อเริ่มประชุม หรือก่อนเริ่มประชุมในครั้งนั้น และเป็นหน้าที่ของเลขานุการที่จะต้องตรวจหนังสือตั้งผู้รับฉันทะนั้นว่า มีลายมือชื่อผู้ถือหุ้นถูกต้อง มีจำนวนหุ้นตรงกับที่ผู้มอบฉันทะถืออยู่หรือไม่ และมีชื่อผู้รับฉันทะกับการตั้งฉันทะเพื่อคราวใด เมื่อถูกต้องแล้วเลขานุการจึงจะอนุญาตให้ผู้รับฉันทะนั้นเข้าประชุมได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการถูกต้องตามพิธีการ กฎหมายจึงบัญญัติว่าผู้รับฉันทะต้องนำหนังสือนั้นไปวางต่อผู้เป็นประธาน ซึ่งโดยปกติก็มอบให้กับเลขานุการก่อนเริ่มการประชุม ถ้าการตั้งผู้รับฉันทะเพื่อการประชุมครั้ง

¹ ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 470-471

เดียว เลขานุการก็จะยึดหนังสือนั้นไว้เป็นหลักฐาน และถ้ามีการตั้งชั่วคราวระยะเวลาที่จะมีการประชุม ตั้งแต่เมื่อใดถึงเมื่อใดแล้ว เลขาก็มักจะขอรับหนังสือนั้นเก็บไว้ และแจ้งผู้รับมอบฉันทะว่าถ้า มาประชุมคราวต่อไป ก็ขอได้โปรดนำเลขหมายหุ้มาเพื่อค้นหา

หนังสือตั้งผู้รับฉันทะซึ่งไม่ได้กรอกชื่อผู้รับฉันทะนั้น เป็นหนังสือที่ใช้ไม่ได้ถ้า หนังสือนั้นเวลานำมาวางไม่มีชื่อผู้รับฉันทะ และผู้ถือหนังสือนั้นจะขอกรอกชื่อตนเองลงไป ใน ขณะที่น่ามาวาง มีความเห็นว่าการมากรอกตั้งนั้นไม่ทำให้หนังสือตั้งผู้รับฉันทะสมบูรณ์ขึ้น ผู้นำไปวางไม่มีสิทธิออกเสียงในการประชุม¹

มาตรา 1190 บัญญัติว่า “ในการประชุมใหญ่ใดๆ ข้อมติอันเสนอให้ลงคะแนน ท่านให้ตัดสินด้วยวิธีชুমมือ เว้นแต่เมื่อก่อนหรือในเวลาที่แสดงผลแห่งการชুমมือนั้น จะได้มีผู้ถือหุ้ สองคนเป็นอย่างน้อยติดใจร้องขอให้ลงคะแนนลับ”

จากบทบัญญัติมาตรา 1190 นี้ จะเห็นได้ว่าวิธีลงคะแนนในที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้ มืออยู่ด้วยกัน 2 วิธี คือ

1. วิธีชুমมือ
2. ลงคะแนนลับ

วิธีชুমมือ เป็นวิธีตัดสินตามธรรมดาทั่วไป โดยไม่มีผู้ใดร้องขอ ส่วนการนับคะแนน นั้นให้นับผู้ถือหุ้แต่ละคนที่มาประชุมหรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นมาประชุมแทน มีเสียงคนละเสียง เท่ากันโดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนหุ้ (ตามมาตรา 1182)

การลงคะแนนลับ จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีผู้ถือหุ้ *อย่างน้อย 2 คน* ติดใจร้องขอให้ลง คะแนนลับ เมื่อมีผู้ถือหุ้ได้ร้องขอ 2 คน ดังนี้แล้ว มีปัญหาว่าประธานในที่ประชุมจะปฏิเสธ ไม่ให้ลงคะแนนลับโดยโยนไปให้ที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยว่า จะลงคะแนนโดยวิธีชুমมือหรือลง คะแนนลับ ได้หรือไม่ ปัญหานี้ได้มีนักกฎหมาย *ท่านหนึ่ง*² ให้ความเห็นไว้ว่า การตัดสินโดยวิธี ลงคะแนนลับนั้นเป็นสิทธิของผู้ถือหุ้ที่รวมกันได้ไม่น้อยกว่า 2 คน ฉะนั้นประธานจะโยนเรื่อง ไปให้ที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยอีกไม่ได้ ถ้าประธานโต้แย้งขัดขึ้น ต้องถือว่าการประชมนั้นไม่ชอบ ด้วยกฎหมาย ซึ่งผู้เขียนก็มีความเห็นเช่นนี้ ส่วนวิธีลงคะแนนลับถ้าข้อบังคับของบริษัทไม่ได้ กำหนดไว้ให้ทำโดยวิธีใดก็สุดแต่ประธานของที่ประชุมจะสั่ง (มาตรา 1192) ซึ่งอาจให้เขียนลง ในกระดาษใส่ซองระบุชื่อผู้ถือหุ้ หรือหมายเลขของหุ้และจำนวนหุ้กับข้อความว่า ลงคะแนน ให้กับฝ่ายไหน อย่างไร

ส่วนการนับคะแนน ให้นับคะแนนตามจำนวนหุ้ ถ้าผู้ถือหุ้คนหนึ่งลงคะแนนให้ ฝ่ายใด ก็ต้องนับจำนวนหุ้ของผู้นั้นเป็นจำนวนคะแนนของฝ่ายนั้น

¹ ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือเล่มเดียวกัน, หน้า 472

² ทวี เจริญพิทักษ์, ในหนังสือเล่มเดียวกัน, หน้า 472

มาตรา 1191 บัญญัติว่า “ในการประชุมใหญ่ใด ๆ เมื่อผู้เป็นประธานแสดงว่ามติอันใด นับคะแนนชুমือเป็นอันว่าได้หรือตกก็ดี และได้จดทะเบียนลงไว้ในสมุดรายงานประชุมของบริษัท ตั้งนั้นแล้ว ท่านให้ถือเป็นหลักฐานเพียงพอที่จะฟังได้ตามนั้น

ถ้ามีผู้ติดใจร้องขอให้ลงคะแนนลับไซ้ ท่านให้ถือว่าผลแห่งคะแนนลับนั้นเป็นมติ ของที่ประชุม”

การตัดสินมติดด้วยวิธีชুমือ ประธานจะให้เลขานุการหรือเจ้าหน้าที่นับคะแนนชুমือ ชุมือหนึ่งเป็นหนึ่งคะแนนเสมอไป โดยมากมักขอให้ชুমือที่แสดงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอนับ เสร็จแล้วต้องทำบันทึกไว้ แล้วจึงขอให้แสดงชুমือไม่เห็นชอบ เลขานุการนับเสร็จแล้วจดแจ้ง ไว้เป็นหลักฐาน และเสนอต่อประธาน ผู้ที่ไม่ชুমือเลยเรียกว่า “งดไม่ออกเสียง”

การชুমือมีทางไม่ได้อยู่ข้อหนึ่ง คือ มักจะไม่ได้ความเห็นที่บริสุทธิ์ เพราะบางที่ชুমือ ตาม ๆ กันไป หรือบางที่คนเดียวชুমือทั้งเห็นชอบด้วยและคัดค้าน จึงเป็นหน้าที่ของเลขานุการ ที่จะต้องคอยระวังว่า ผู้ใดชুমือเห็นชอบด้วยแล้วก็คัดค้านไม่ได้ เสียงคัดค้านที่หลังจะนับเป็น คะแนนไม่ได้ เมื่อเลขานุการได้รายงานผลอันแท้จริงต่อประธานแล้ว ประธานก็ต้องแจ้งให้ ที่ประชุมนั้นได้ทราบ แสดงเสียงที่ตัดสินนั้น เมื่อสั่งจดแจ้งไว้ดังนี้แล้ว ถือว่าเป็นหลักฐานเพียงพอที่จะสั่งบังคับการไปตามมตินั้น ผู้ใดจะมายกเรื่องที่ตัดสินไปแล้วนั้นขึ้นว่าใหม่ไม่ได้

ถ้ามีผู้ติดใจร้องขอให้ลงคะแนนลับ ผลแห่งการลงคะแนนลับ เสียงฝ่ายข้างมากก็เป็นมติของที่ประชุม เมื่อได้จดแจ้งรายงานการประชุมตามที่ประธานได้เสนอผลให้ที่ประชุม ทราบแล้ว มตินั้นก็ใช้บังคับได้ ผู้ใดจะยกเรื่องที่ตัดสินไปแล้วขึ้นว่าใหม่ไม่ได้

มาตรา 1192 บัญญัติว่า “ถ้ามีผู้ติดใจร้องขอโดยขอให้ลงคะแนนลับ การลงคะแนน เช่นนั้นจะทำด้วยวิธีใดสุดแล้วแต่ผู้เป็นประธานจะสั่ง”

การขอให้ลงคะแนนลับนั้นเมื่อมีผู้ถือหุ้นอย่างน้อยสองคนร้องขอให้ลงคะแนนลับ ประธานในที่ประชุมก็ต้องปฏิบัติตามนั้น ส่วนวิธีลงคะแนนนั้นจะทำด้วยวิธีใดก็แล้วแต่ ประธาน ในที่ประชุมจะเป็นผู้สั่ง เช่น สั่งให้เขียนในแผ่นกระดาษ ซึ่งเลขานุการได้แจกให้กับบรรดาผู้ที่ มาประชุม

มาตรา 1193 บัญญัติว่า “ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน จะเป็นการชুমือก็ดี หรือในการ ลงคะแนนลับก็ดี ให้ผู้เป็นประธานในที่ประชุมมีคะแนนอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด”

ถ้าในการลงคะแนนนั้น ไม่ว่าจะเป็นการลงคะแนนโดยวิธีชুমือ หรือเป็นการลง คะแนนลับ ถ้าปรากฏว่ามีคะแนนเสียงเท่ากัน กฎหมายก็ให้อำนาจผู้เป็นประธานในที่ประชุม ออกเสียงลงคะแนนอีกเสียงหนึ่ง เป็นเสียงชี้ขาด

ข้อสังเกต

ตามมาตรา 1193 นี้ ให้คำว่า “อีกเสียงหนึ่ง” เป็นเสียงชี้ขาด จึงหมายความว่า ผู้เป็น

ประธานนั้นมีสิทธิออกเสียงได้ 2 ครั้ง คือครั้งแรกออกเสียงได้ เช่นเดียวกับผู้ถือหุ้นทั่วไป และถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันผู้เป็นประธานก็มีสิทธิออกเสียงได้อีก 1 ครั้งเป็นเสียงชี้ขาด แต่โดยมรรยาทแล้วผู้เป็นประธานเขาจะไม่ออกเสียง เว้นแต่เป็นการออกเสียงชี้ขาด

มาตรา 1194 บัญญัติว่า “ถ้าที่ประชุมใหญ่ได้ลงมติอันใดเป็นลำดับกันสองครั้งประชุมแล้ว มติอันนั้นท่านให้ถือว่าเป็นมติพิเศษ เมื่อได้ทำให้เป็นไปโดยวิธีดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

ข้อความที่จะนำเสนอให้ลงมตินั้น ได้จดลงในคำบอกกล่าวนัดประชุมใหญ่ครั้งแรก ที่ประชุมครั้งแรกได้ลงมติโดยคะแนนเสียงข้างมากไม่ต่ำกว่าสามในสี่ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมด

การประชุมใหญ่ครั้งหลังนั้น ได้นัดเรียกและได้ประชุมกันในเวลาไม่น้อยกว่าสิบสี่วัน และไม่มากกว่าหกสัปดาห์ภายหลังการประชุมครั้งแรก

ข้อความอันที่ประชุมครั้งแรกได้ลงมตินั้น ได้จดลงไว้เต็มจำนวนในคำบอกกล่าวนัดประชุมครั้งหลังด้วย

ที่ประชุมครั้งหลังได้ลงมติยืนตามมติของที่ประชุมครั้งแรกโดยคะแนนเสียงข้างมาก นับได้ไม่น้อยกว่าสองในสามส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมด”

มติของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นมีอยู่ 2 ชนิด คือ

1. มติสามัญ
2. มติพิเศษ

มติสามัญ ใช้เสียงข้างมาก แต่กฎหมายก็ได้กำหนดว่าเสียงข้างมากนั้นจะต้องมีจำนวนเท่าใด ดังนั้นเมื่อผู้ถือหุ้นได้มาประชุมครบองค์ประชุมแล้ว และเสียงข้างมากของที่ประชุมได้ลงมติดังไร มตินั้นก็ใช้ได้

มติพิเศษ คือการลงมติในที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นสำหรับกิจการบางชนิดที่กฎหมายบังคับให้ที่ประชุมลงมติเป็นลำดับติดต่อกันถึง 2 ครั้ง โดยครั้งแรกต้องได้คะแนนเสียงข้างมากไม่ต่ำกว่า 3 ใน 4 ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น ส่วนการประชุมครั้งหลังได้นัดเรียกและได้ประชุมกันในเวลาไม่น้อยกว่า 14 วัน และไม่มากกว่า 6 สัปดาห์ภายหลังการประชุมครั้งแรก และที่ประชุมครั้งหลัง ได้ลงมติยืนตามมติของที่ประชุมครั้งแรกโดยคะแนนเสียงข้างมากนับได้ ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น

กิจการที่กฎหมายบังคับว่าจะต้องใช้มติพิเศษมีดังต่อไปนี้

1. การตั้งข้อบังคับขึ้นใหม่ หรือเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงข้อบังคับ หรือข้อความในหนังสือบริคณห์สนธิ (มาตรา 1145)
2. การเพิ่มทุนของบริษัทโดยการออกหุ้นใหม่ (มาตรา 1220)
3. การออกหุ้นใหม่ให้เสมือนหนึ่งว่าได้ใช้เงินเต็มค่าแล้วหรือได้ใช้แต่บางส่วน นอก

จากให้ใช้เป็นตัวเงิน (มาตรา 1221)

4. การลดทุนของบริษัทด้วยการลดมูลค่าของหุ้นให้ต่ำลงหรือลดจำนวนหุ้นให้น้อยลง (มาตรา 1224)

5. การเลิกบริษัท (มาตรา 1236)

6. การควบบริษัทเข้ากัน (มาตรา 1238)

7. การแปรสภาพจากบริษัทเอกชนเป็นบริษัทมหาชน (ตาม พ.ร.บ. บริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 มาตรา 180)

กิจการอื่น ๆ นอกจาก 7 ประการข้างต้นนี้ให้ใช้มติสามัญ แม้จะเป็นเรื่องใหญ่โตประการใดก็ตาม ก็ต้องใช้มติสามัญ เช่น การตั้งกรรมการ การถอนกรรมการ การจ่ายเงินปันผล การตั้งผู้สอบบัญชี เป็นต้น

วิธีลงมติพิเศษ (ตามมาตรา 1194)

1. ข้อความที่จะนำเสนอให้ลงมตินั้น ได้จดลงในคำบอกกล่าวนัดประชุมใหญ่ครั้งแรก
2. ที่ประชุมใหญ่ครั้งแรกได้ลงมติโดยคะแนนเสียงข้างมากไม่ต่ำกว่า 3 ใน 4 ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น

3. การประชุมใหญ่ครั้งหลังนั้น ได้นัดเรียกและได้ประชุมกันในเวลาไม่น้อยกว่า 14 วัน และไม่มากกว่าหกสัปดาห์ภายหลังการประชุมครั้งแรก

4. ข้อความอันที่ประชุมครั้งแรกได้ลงมตินั้น ได้จดลงไว้เต็มสำนวนในคำบอกกล่าวนัดประชุมครั้งหลังด้วย

5. ที่ประชุมครั้งหลัง ได้ลงมติดำเนินตามมติ ของที่ประชุมครั้งแรกโดยคะแนนเสียงข้างมากนับได้ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ส่วนของ จำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น

ข้อสังเกต

1. คำว่า “จำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น” หมายถึงจำนวนเสียงจริง ๆ ของผู้ถือหุ้น หรือของผู้ที่ได้รับมอบฉันทะจากผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมและออกเสียงลงคะแนนเท่านั้น เช่น บริษัทจำกัดแห่งหนึ่งมีผู้ถือหุ้น 99 คน มีทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท โดยแบ่งออกเป็น 1000 หุ้น มีมูลค่าหุ้นละ 5000 บาท เมื่อบริษัทนี้ต้องการเพิ่มทุน จึงได้เรียกประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นมีผู้ถือหุ้นมาประชุม 70 คน ปรากฏว่าเมื่อมีการลงคะแนนลับ (นับคะแนน 1 เสียงต่อ 1 หุ้น ตามมาตรา 1182) ผลการลงคะแนนเป็นดังนี้มีผู้ถือหุ้นเห็นชอบให้เพิ่มทุน 660 เสียง, ไม่เห็นชอบ 160 เสียง นอกนั้นงดออกเสียง การคิดคะแนนต้องคิดจาก $(660 + 160) = 820$ เสียง เพราะเป็นจำนวนเสียงทั้งหมดที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น ดังนั้น 3 ใน 4 ของจำนวนเสียงที่ได้ลงมติก็คือ $(\frac{3}{4} \times 820) = 615$ เสียง เมื่อมีผู้ลงคะแนนเห็นชอบให้เพิ่มทุน 660 เสียง มติครั้งแรกนี้ก็ใช้ได้ เพราะคะแนนเสียงข้างมากได้ไม่ต่ำกว่า 3 ใน 4 ของจำนวนเสียงทั้งหมด (ตามปัญหานี้ ต้องไม่ต่ำกว่า 615 เสียง) หลังจากนั้นกร. บริษัทก็ต้องจัดให้มีการประชุมครั้งที่ 2 ต่อไป

ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด

ถ้าการลงคะแนนครั้งที่ 2 ได้ลงมติ *ยืนตาม* (คือไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมติครั้งแรกเลย) และนับคะแนนได้ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนเสียงทั้งหมด (ที่มาประชุมและออกเสียง) มติพิเศษให้เพิ่มทุนของบริษัทก็ใช้ได้

เหตุที่กฎหมายบัญญัติให้มีการประชุมครั้งที่ 2 โดยมีการทิ้งระยะเวลา 14 วัน และไม่เกิน 6 สัปดาห์ ก็เพราะเหตุว่าการลงมติพิเศษนั้นเป็นเรื่องสำคัญจึงสมควรให้โอกาสผู้ถือหุ้นได้ไปไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน แล้วมาประชุมกันใหม่อีกครั้งหนึ่งเพื่อยืนยันหรือปฏิเสธมติเดิมที่ได้ลงคะแนนไว้ถึง 3 ใน 4 ดังนั้นจึงจะประชุมก่อนระยะเวลา 14 วัน นับแต่วันเสร็จจากการประชุมครั้งแรกไม่ได้ แต่ก็ปล่อยให้ระยะเนิ่นนานออกไปจนเกิน 6 สัปดาห์นับแต่วันเสร็จจากการประชุมครั้งแรกไม่ได้เหมือนกัน เพราะผู้ถือหุ้นบางคนอาจจะลืมเรื่องที่เคยได้ประชุมกันไว้แล้ว

มาตรา 1195 บัญญัติว่า "การประชุมใหญ่นั้นถ้าได้นัดเรียก หรือได้ประชุมกัน หรือได้ลงมติฝ่าฝืนบทบัญญัติในลักษณะนี้ก็ดี หรือฝ่าฝืนข้อบังคับของบริษัทก็ดีเมื่อกรรมการหรือผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดร้องขึ้นแล้ว ให้ศาลเพิกถอนมติของที่ประชุมใหญ่อันผิดระเบียบนั้นเสีย แต่ต้องร้องขอภายในกำหนดเดือนหนึ่งนับแต่วันลงมตินั้น"

ตามมาตรานี้เป็นเรื่องการที่กรรมการหรือผู้ถือหุ้นมาร้องขอต่อศาลให้สั่งเพิกถอนมติที่ประชุมใหญ่ ซึ่งการเพิกถอนมติที่ประชุมใหญ่จะมีได้ในเมื่อกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1. การประชุมใหญ่นั้นได้นัดเรียก หรือได้ประชุมกันโดยฝ่าฝืนกฎหมาย หรือเป็นการฝ่าฝืนข้อบังคับของบริษัท
2. การประชุมใหญ่นั้น ได้มีการลงมติฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย หรือเป็นการฝ่าฝืนข้อบังคับของบริษัท

เมื่อเข้ากรณีใดกรณีหนึ่งข้างต้นนี้แล้ว กรรมการหรือผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะร้องขอต่อศาลให้ศาล เพิกถอนมติ ของที่ประชุมใหญ่ที่ผิดระเบียบนั้นเสียก็ได้ภายในกำหนด 1 เดือน นับตั้งแต่วันที่ได้ลงมติในเรื่องนั้น

ตัวอย่าง

ก: การนัดเรียกประชุม

การฝ่าฝืนในกรณีนี้อาจเกิดขึ้นเพราะการบอกกล่าวเรียกประชุมไม่ถูกต้องตามมาตรา 1175 เช่น การบอกกล่าวทางหนังสือพิมพ์ แต่ลงโฆษณาไม่ครบสองคราว หรือส่งจดหมายไปยังผู้ถือหุ้นมีระยะเวลาน้อยกว่า 7 วัน หรือคำบอกกล่าวมิได้ระบุเวลาหรือมิได้ระบุสถานที่ประชุม หรือมิได้ประชุมกันตามวันเวลาที่ได้กำหนดไว้ หรือบุคคลที่มีได้เป็นกรรมการบริษัทได้นัดเรียกประชุม การนัดเรียกประชุมก็มีขอบด้วยกฎหมาย ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 452/2518 วินิจฉัยว่า การประชุมใหญ่ของบริษัท *ไม่ได้เรียกประชุมโดยคณะกรรมการตามข้อบังคับของบริษัท*

เป็นโมฆะ คณะกรรมการที่ได้ตั้งขึ้นตามมติในวันนั้นเป็นกรรมการที่ไม่ชอบไม่มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่งมติของที่ประชุมครั้งหลังนี้ก็มิชอบเช่นเดียวกัน ผู้ถือหุ้นจึงฟ้องศาลให้สั่งทำลายมตินั้นได้

ข. การประชุม

การฝ่าฝืนในกรณีนี้อาจเป็นเรื่องผู้ไม่มีสิทธิเข้าประชุมได้เข้าร่วมประชุม และออกเสียงด้วย *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 89/2512* ได้วินิจฉัยว่า การประชุมของบริษัท ซึ่งมีบุคคลที่ไม่ใช่ผู้ถือหุ้นเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและออกเสียงลงคะแนนด้วย แม้ผู้ถือหุ้นที่เข้าประชุมด้วยมีหุ้นรวมกันเกิน 1 ใน 4 ของจำนวนหุ้นทั้งหมด และได้ลงคะแนนเสียงเป็นเอกฉันท์ก็ตาม มตินั้นก็เป็นมติที่ไม่ชอบ ศาลเพิกถอนเสียได้

หรืออาจเป็นเรื่องวิธีการประชุมไม่ถูกต้อง เช่น ประชุมกันโดยไม่ครบองค์ประชุม หรือมีการเลื่อนการประชุมออกไปโดยไม่ได้รับความยินยอมจากที่ประชุมตามมาตรา 1181 เป็นต้นว่า หลังจากที่ได้มีการประชุมผู้ถือหุ้นไปแล้ว ผู้เป็นประธานในที่ประชุมได้สั่งเลื่อนการประชุมออกไปโดยไม่ได้ขอมติที่ประชุมใหญ่ การเลื่อนการประชุมนั้นก็มิชอบด้วยกฎหมาย *แต่ถ้ายังมิได้เริ่มการประชุม* ผู้เป็นประธานในที่ประชุมก็มีอำนาจสั่ง *รวม* การประชุมได้ เพราะมิใช่เป็นการเลื่อนการประชุม ดัง *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1310/2517* วินิจฉัยว่า การที่กรรมการส่วนใหญ่ของบริษัท *สั่งระงับการประชุมใหญ่ก่อนเริ่มลงมือประชุมกัน* หากจำเป็นต้องได้รับความยินยอมของที่ประชุม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1181 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะมิใช่เป็นการเลื่อนประชุมซึ่งได้เริ่มลงมือไปแล้ว

ก. การลงมติฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย หรือฝ่าฝืนข้อบังคับของบริษัท

เช่น การเพิ่มทุนโดยการออกหุ้นใหม่นั้นมาตรา 1220 ให้ใช้มติพิเศษ แต่ที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ลงมติสามัญให้เพิ่มทุนโดยออกหุ้นใหม่ เช่นนี้ การลงมติให้เพิ่มทุนดังกล่าวเมื่อใช้มติสามัญจึงเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา 1220

หรือการออกหุ้นสูงกว่ามูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้โดยที่หนังสือบริคณห์สนธิไม่ได้ให้อำนาจไว้ ก็เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 1105 วรรค 2 ดัง *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 607/2491* วินิจฉัยว่า ที่ประชุมใหญ่ของบริษัทลงมติพิเศษให้ออกหุ้นเพิ่มทุนของบริษัท แต่ให้ขายหุ้นเกินกว่ามูลค่าของหุ้นนั้น เรียกว่าออกหุ้นสูงกว่ามูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้นับว่าเป็นมติอันฝ่าฝืนกฎหมายมาตรา 1105 ย่อมถูกเพิกถอนได้ และผู้ถือหุ้นคัดค้านการออกหุ้นสูงกว่ามูลค่านั้น แม้ผู้ถือหุ้นคนนั้นจะได้รับซื้อหุ้นไว้ด้วย ก็ไม่เป็นเหตุตัดสิทธิผู้ถือหุ้นคนนั้นที่จะฟ้องขอให้เพิกถอนมติที่ผิดนั้นตามมาตรา 1195

หรือในกรณีมาตรา 1184 ผู้ถือหุ้นที่ยังมิได้ชำระเงินค่าหุ้นให้เสร็จสิ้น ผู้ถือหุ้นคนนั้นก็ไม่มีสิทธิลงคะแนน ถ้ามีการฝ่าฝืนลงคะแนนไป การลงมตินั้นก็มิชอบ

หรือผู้ถือหุ้นที่มีส่วนได้เสียเป็นพิเศษที่ไม่มีสิทธิลงคะแนนตามมาตรา 1185 ถ้าผู้ถือหุ้นคนนั้นลงคะแนนไป มตินั้นก็ไม่ชอบด้วยกฎหมายมาตรา 1185

หรือให้ผู้รับมอบฉันทะลงคะแนนโดยไม่มีหนังสือตั้งผู้รับฉันทะโดยถูกต้องตามมาตรา 1188 การลงมตินั้นก็ไม่ถูกต้อง

หรือผู้รับมอบฉันทะได้ลงมติไปโดยมิได้นำหนังสือตั้งผู้รับฉันทะมาวางเมื่อเริ่มประชุมหรือก่อนเริ่มประชุม ย่อมเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 1189

หรือเมื่อผู้ถือหุ้น 2 คนได้ร้องขอให้ลงคะแนนลับตามมาตรา 1190 แต่ประธานในที่ประชุมมิได้ปฏิบัติตาม กลับไปขอความเห็นจากที่ประชุมใหญ่ ถ้าที่ประชุมใหญ่ให้ลงคะแนนโดยเปิดเผย มติที่ลงคะแนนนั้นก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 310/2510 วินิจฉัยว่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1190 เมื่อผู้ถือหุ้นสองคนขอให้ลงคะแนนลับแล้ว บริษัทต้องลงคะแนนลับ หากฝ่าฝืนย่อมขัดต่อมาตรา 1190 เมื่อโจทก์ในฐานะผู้ถือหุ้นร้องขอ ศาลก็เพิกถอนมติของที่ประชุมใหญ่นี้ได้ตามมาตรา 1195

ข้อสังเกต

ตามมาตรา 1195 เพียงแต่บัญญัติให้สิทธิกรรมการหรือผู้ถือหุ้นคนใดคนหนึ่งร้องขอต่อศาลให้ศาลเพิกถอนมติของที่ประชุมใหญ่ โดยต้องร้องขอภายใน 1 เดือนนับแต่ได้มีการลงมติในเรื่องนั้น แต่ถ้าไม่มีผู้ใดร้องขอหรือได้ร้องขอเกิน 1 เดือนนับแต่ได้มีการลงมติ หรือมีการร้องขอภายในกำหนดแต่ศาลได้ยกคำร้องเสียแล้ว มติของที่ประชุมนั้นก็ถือว่ายังมีอยู่และใช้ได้ เว้นแต่ว่าจะเป็นกรณีที่มีการประชุมนั้นเป็นการผิดกฎหมายหรือถือไม่ได้โดยว่าเป็นการประชุมของบริษัท มตินั้นก็ไม่ผลผูกพันบริษัท บริษัทไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม และไม่จำเป็นต้องฟ้องขอให้เพิกถอนแต่อย่างใด แต่ถ้าจะฟ้องขอให้เพิกถอน ก็มีใช้เป็นกรณีที่จะต้องฟ้องภายใน 1 เดือนตามมาตรา 1195 คือจะฟ้องเมื่อใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องฟ้องภายใน 1 เดือนนับแต่วันที่ได้มีการลงมติ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 1310/2517 วินิจฉัยว่า คณะกรรมการของบริษัทมีมตินัดประชุมใหญ่สามัญประจำปีในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2513 เพื่อเลือกกรรมการชุดใหม่ แต่ ม.กรรมการคนหนึ่งกลับเรียกประชุมใหญ่เสียก่อนในวันที่ 22 เดือนเดียวกัน ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2513 ประธานกรรมการและกรรมการส่วนใหญ่ของบริษัทได้ไปขอร้องให้ระงับการประชุมในวันนั้นเสีย โดยให้ไปประชุมในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2513 ซึ่งคณะกรรมการได้นัดประชุมไว้แต่เดิม ม.รับค่าแล้ว แต่กลับจัดประชุมโดยให้ ท.ซึ่งมิได้เป็นกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ลงมติเลือก ท.กับพวกเป็นกรรมการ ได้มีการนำมติดังกล่าวไปจดทะเบียนแล้ว ครั้นถึงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2513 ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ลงมติไม่รับรองมติของที่ประชุมวันที่ 22 ดังนี้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า มติของที่ประชุมในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2513 มิใช่มติของที่ประชุมใหญ่ของบริษัท ท.กับพวกมิใช่กรรมการของบริษัท บริษัทฟ้องให้นายทะเบียนเพิกถอนการจดทะเบียนนั้นได้โดยไม่ต้องฟ้องภายในกำหนด 1 เดือน ตามมาตรา 1195

4. บัญชีงบดุล

มาตรา 1196 บัญญัติว่า “อันบัญชีงบดุลนั้น ท่านว่าต้องทำอย่างน้อยครั้งหนึ่งในรอบสิบสองเดือน ก็เมื่อเวลาสุรอบสิบสองเดือนอันจัดว่าเป็นขบปีในทางบัญชีเงินของบริษัทนั้น อนึ่ง งบดุลต้องมีรายการย่อแสดงจำนวนสินทรัพย์และหนี้สินของบริษัทกับทั้งบัญชีกำไรและขาดทุน”

งบดุลหรือบัญชีงบดุล เป็นบัญชีย่อปรับรายการหนี้สินและทรัพย์สินของบริษัทให้เสมอภาคกัน เพื่อแสดงให้เห็นฐานะทางการเงินของบริษัท งบดุลจึงมักทำรายการเป็น 2 ข้างข้างหนึ่งเป็นทรัพย์สินหรือสินทรัพย์ของบริษัท อีกข้างหนึ่งเป็นหนี้สินของบริษัท

เป็นหน้าที่ของกรรมการที่จะต้องจัดให้มีการทำบัญชีงบดุล อย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น และจะต้องมีบัญชีแสดงกำไรขาดทุนแนบไปกับงบดุลด้วย

มาตรา 1197 บัญญัติว่า “งบดุลนั้นต้องจัดให้มีผู้สอบบัญชีคนหนึ่งหรือหลายคนตรวจสอบแล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ภายในสี่เดือนนับแต่วันที่ลงในงบดุลนั้น

อนึ่ง ให้ส่งสำเนางบดุลไปยังบุคคลทุกคนบรรดามีชื่อในทะเบียนผู้ถือหุ้นของบริษัทแต่ก่อนวันนัดประชุมใหญ่ล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสามวัน

นอกจากนั้นให้มีสำเนางบดุลเปิดเผยไว้ในสำนักงานของบริษัทในระหว่างเวลาเช่นว่านั้น เพื่อให้ผู้ทรงใบหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือหุ้นนั้นตรวจดูได้ด้วย”

ผู้สอบบัญชีมีหน้าที่ตรวจสอบและทำรายงานเกี่ยวกับงบดุลเสนอต่อที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี (ตามมาตรา 1214) ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีการเสนองบดุลต่อที่ประชุมใหญ่นั้น กรรมการต้องเสนอรายงานต่อที่ประชุมใหญ่ แสดงว่าภายในรอบปีนั้นการงานของบริษัทได้จัดทำไปเป็นประการใด (ตามมาตรา 1198) เมื่อที่ประชุมใหญ่พิจารณางบดุลและรายงานของผู้สอบบัญชีและรายงานของกรรมการแล้ว ที่ประชุมใหญ่จะอนุมัติหรือไม่อนุมัติงบดุลนั้นก็

ตามมาตรา 1197 วรรคแรก ได้กำหนดให้เสนองบดุลต่อที่ประชุมใหญ่ ภายในสี่เดือนนับแต่วันที่ลงในงบดุล ทั้งนี้ก็เพื่อให้ที่ประชุมใหญ่ได้พิจารณางบดุล ซึ่งแสดงฐานะการเงินของบริษัทที่ใกล้เคียงกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากที่สุด และกฎหมายยังกำหนดให้ส่งสำเนางบดุลไปยังผู้ถือหุ้นล่วงหน้าก่อนวันนัดประชุมใหญ่ไม่น้อยกว่า 3 วัน เช่น จะมีการประชุมในวันที่ 5 กรรมการต้องส่งสำเนางบดุลไปยังผู้ถือหุ้น อย่างช้าจะต้องไม่เกินวันที่ 1 ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ถือหุ้นทั้งหลายจะได้มีเวลาตรวจดูจนเป็นที่พอใจว่างบดุลนั้นได้ทำขึ้นถูกต้องหรือไม่ แสดงฐานะการเงินของบริษัทเป็นความจริงหรือน่าสงสัยประการใด และยิ่งกว่านั้น กฎหมายบังคับให้เปิดเผยงบดุลนั้นไว้อย่างเปิดเผยในสำนักงานของบริษัทระหว่างเวลาไม่น้อยกว่า 3 วันก่อนวันนัดประชุมใหญ่เพื่อให้ผู้ทรงใบหุ้นชนิดที่ออกให้แก่ผู้ถือหุ้นได้ตรวจดูได้ด้วย

มาตรา 1198 บัญญัติว่า “ในเมื่อเสนอบุคคล กรรมการต้องเสนอรายงานต่อที่ประชุมใหญ่ แสดงว่าภายในรอบปีซึ่งพิจารณาکنونั้นการทำงานของบริษัทได้จัดทำไปเป็นประการใด”

ในเวลาประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น เป็นหน้าที่ของกรรมการจะต้องเสนอบุคคลต่อที่ประชุมใหญ่ และตอบข้อซักถามของที่ประชุมใหญ่ เกี่ยวกับกิจการงานของบริษัทในรอบปีนั้น และเป็นอำนาจของที่ประชุมใหญ่ที่จะวินิจฉัยว่าบัญชีบุคคลนั้นถูกต้องหรือไม่ และจะอนุมัติหรือไม่ประการใด ซึ่งในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชีและผู้สอบบัญชีจะต้องเป็นผู้ชี้แจงแสดงหลักฐานต่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น

มาตรา 1199 บัญญัติว่า “บุคคลใดปรารถนาจะได้ตำแหน่งบุคคลนับหลังที่สุดจากบริษัทใด ๆ ก็ชอบที่จะซื้อเอาได้โดยราคาไม่เกินกว่าฉบับละห้าสิบสตางค์

ให้เป็นหน้าที่ของกรรมการที่จะส่งสำเนาบุคคลทุกฉบับไปยังนายทะเบียนไม่ช้ากว่าเดือนหนึ่งนับแต่ซึ่งบุคคลนั้นได้รับอนุมัติในที่ประชุมใหญ่”

เมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้อนุมัติบุคคลแล้ว บริษัทต้องจัดการให้มีสำเนาบุคคลมากพอที่จะให้บุคคลใด ๆ ทั้งผู้ถือหุ้นและมีผู้ถือหุ้นขอซื้อเอาบัญชีนั้นได้โดยราคาไม่เกินกว่าฉบับละ 50 สตางค์

ถ้าหากบริษัทไม่ยอมจำหน่ายสำเนาบุคคลแก่ผู้ปรารถนาจะซื้อตามมาตรานี้ บริษัทมีความผิดต้องรับโทษทางอาญา ตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด ฯลฯ พ.ศ. 2499 ซึ่งระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท

เป็นหน้าที่ของกรรมการที่จะต้องส่งสำเนาบุคคลทุกฉบับไปยังนายทะเบียนไม่ช้ากว่าหนึ่งเดือน นับแต่วันซึ่งบุคคลนั้นได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่

การไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับบัญชีบุคคลนี้ กรรมการของบริษัทมีความผิดตามมาตรา 25 และมาตรา 28 (1) แห่งพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด ฯลฯ พ.ศ. 2499 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท

5. เงินปันผลและเงินสำรอง

มาตรา 1200 บัญญัติว่า “การแจกเงินปันผลนั้น ต้องคิดตามส่วนจำนวนซึ่งผู้ถือหุ้นได้ส่งเงินแล้วในหุ้นหนึ่ง ๆ เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นในเรื่องหุ้นบุริมสิทธิ”

เงินปันผล คือผลประโยชน์ที่บริษัทจ่ายให้กับผู้ถือหุ้น ปกติ มีการจ่ายเงินปันผลปีละครั้ง แต่อาจมีการจ่ายระหว่างปีด้วยก็ได้ เงินปันผลนี้บริษัทจะจ่ายให้หรือไม่ เป็นจำนวนเท่าใด แล้วแต่ที่ประชุมใหญ่จะได้กำหนด การจ่ายเงินปันผลจะต้องจ่ายจากเงินกำไรที่บริษัท

ทำมาหาได้ นอกจากนั้นกฎหมายยังกำหนดว่า ก่อนจ่ายเงินปันผลต้องมีการจัดสรรเงินกำไรไว้เป็นเงินทุนสำรองก่อนอีกด้วย¹

เนื่องจากเหตุผลที่ว่า ผู้ไต่ลงทุนมากก็ควรได้รับเงินปันผลมาก ผู้ไต่ลงทุนน้อยก็ควรได้รับเงินปันผลน้อย ดังนั้นกฎหมายจึงบัญญัติว่า การจ่ายเงินปันผลนั้นต้องคิดตามจำนวนเงินค่าหุ้นที่ได้ชำระแล้วของแต่ละหุ้น เช่นที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้อนุมัติให้จ่ายเงินปันผลโดยกำหนดเป็นเปอร์เซ็นต์ของมูลค่าหุ้นที่ได้ชำระแล้ว เป็นต้นว่าให้จ่ายเงินปันผล 10% ดังนั้นถ้าหุ้นหนึ่งมีมูลค่า 100 บาท และได้ชำระเต็มมูลค่าแล้วก็จะได้รับเงินปันผล 10 บาทเต็ม แต่ถ้าหุ้นนั้นชำระราคาแล้ว 50 บาท ก็จะได้รับเงินปันผลเพียง 5 บาท และจากตัวอย่างข้างต้นนี้ สมมุติว่าผู้ถือหุ้นคนหนึ่งซื้อหุ้นมูลค่า 100 บาท แต่ซื้อมาในราคา 110 บาท ก็คงได้รับเงินปันผล 10 บาท นั่นเอง

สำหรับหุ้นบริมสิทธิอาจกำหนดไว้ว่าให้ผู้ถือหุ้นบริมสิทธิได้รับเงินปันผลดีกว่าหุ้นสามัญ เช่น หุ้นชำระราคาแต่เพียงบางส่วนแต่ให้ได้รับเงินปันผลเสมือนหนึ่งว่าหุ้นนั้นได้ชำระราคาเต็มมูลค่าแล้ว เป็นต้น และเมื่อได้กำหนดไว้ว่าบริมสิทธิจะมีแก่หุ้น ๆ นั้นเป็นอย่างไรแล้ว ท่านห้ามมิให้แก้ไขอีกเลย² เช่น ที่ประชุมตั้งบริษัทได้กำหนดให้จ่ายเงินปันผลร้อยละ 10 ให้แก่ผู้ถือหุ้นบริมสิทธิ ต่อมาบริษัทเห็นว่าจ่ายเงินปันผลให้หุ้นบริมสิทธิมากเกินไปจึงจะขอเปลี่ยนแปลงเป็นร้อยละ 5 อย่างนี้ทำไม่ได้เพราะขัดต่อบทบัญญัติมาตรา 1142

มาตรา 1201 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ประกาศอนุญาตเงินปันผลนอกจาก โดยมติของที่ประชุมใหญ่

กรรมการอาจจ่ายเงินปันผลระหว่างกาลให้แก่ผู้ถือหุ้น ได้เป็นครั้งเป็นคราวในเมื่อปรากฏแก่กรรมการว่าบริษัทมีกำไรสมควรพอที่จะทำเช่นนั้น

ห้ามมิให้จ่ายเงินปันผลจากเงินประเภทอื่นนอกจากเงินกำไร ถ้าหากบริษัทขาดทุน ห้ามมิให้จ่ายเงินปันผลจนกว่าจะได้แก้ไขให้ขาดทุนเช่นนั้น”

การจ่ายเงินปันผลเป็นอำนาจของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นโดยเฉพาะ แม้บริษัทจะมีกำไรแต่ถ้าที่ประชุมใหญ่ไม่เห็นสมควรให้จ่ายเงินปันผล กรรมการก็จะนำเงินกำไรมาจ่ายเงินปันผลไม่ได้ ฉะนั้นถ้าบริษัทยังไม่ประกาศจ่ายเงินปันผล ผู้ถือหุ้นจะมาฟ้องร้องให้จ่ายเงินปันผลไม่ได้

แม้ว่าการจ่ายเงินปันผลจะเป็นอำนาจของที่ประชุมใหญ่โดยเฉพาะ (ตามมาตรา 1201 วรรคแรก) แต่กรรมการอาจจ่ายเงินปันผลระหว่างกาลได้ ซึ่งเป็นการจ่ายระหว่างปี ก่อนได้รับอนุญาตจากที่ประชุมใหญ่ ตามมาตรา 1201 วรรค 2 แต่กรรมการจะจ่ายได้ก็ต่อเมื่อปรากฏชัด

¹ มาตรา 1202 “ทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรองอย่างน้อยหนึ่งในสิบส่วนของจำนวนผลกำไรซึ่งบริษัททำมาหาได้.....”

² มาตรา 1142 “ถ้าบริษัทได้ออกหุ้นบริมสิทธิไปแล้ว ได้กำหนดไว้ว่าบริมสิทธิจะมีแก่หุ้นนั้น ๆ เป็นอย่างไร ท่านห้ามมิให้แก้ไขอีกเลย”

ว่าบริษัทมีกำไรพอจะจ่ายเงินปันผลได้ และกรรมการน่าจะต้องเสนอให้ที่ประชุมใหญ่อนุมัติ ในภายหลังด้วย¹

ห้ามมิให้จ่ายเงินปันผลจากเงินประเภทอื่นนอกจากเงินกำไร เงินประเภทอื่นนอกจากเงินกำไรนั้นอาจเป็นเงินทุนของบริษัทหรืออาจเป็นเงินที่บริษัทกู้บุคคลภายนอกมา หรืออาจเป็นเงินทุนสำรองของบริษัท เงินเหล่านี้จะนำไปจ่ายเป็นเงินปันผลไม่ได้ทั้งนี้ก็เพราะว่าการจัดตั้งบริษัทนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อแบ่งปันกำไรอันพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น ดังนั้นเงินอื่น ๆ ที่มีใช้เงินกำไรจึงจะนำมาแบ่งเป็นเงินปันผลไม่ได้

หากบริษัทขาดทุน ห้ามมิให้จ่ายเงินปันผลจนกว่าจะได้แก้ไขให้หายขาดทุนเช่นนั้น

บริษัทจะมีกำไรหรือขาดทุนก็ต้องคิดเมื่อตอนสิ้นปีทางการบัญชีของบริษัทตามหลักวิชาบัญชีซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ตลอดจนประเพณีในทางการค้าด้วย กล่าวโดยย่อก็คิดตามรายรับและรายจ่ายของบริษัท ถ้ามีรายรับสูงกว่ารายจ่าย บริษัทก็มีกำไรถ้าเป็นตรงกันข้ามก็ขาดทุน

กฎหมายมิได้วางหลักว่าจะคิดกำไรขาดทุนอย่างไรจึงอาจมีปัญหาในทางบัญชีได้เหมือนกันว่า รายการไหนจะควรเอาไปลงเป็นเงินทุนหรือลงเป็นรายได้ การตีราคาทรัพย์สินของบริษัทผิดไปจากความจริง ก็อาจมีผลให้บริษัทมีกำไรหรือขาดทุนได้เหมือนกัน โดยปกติถ้าเป็นทุนประจำ (Fixed Capital) อันเป็นทุนซึ่งลงไว้ในทรัพย์สินมีลักษณะเป็นการถาวรและเพื่อการหารายได้ของบริษัท เช่น สำนักงานเครื่องจักร แม้จะสูญหายหรือเสื่อมราคาลง ก็ไม่จำเป็นต้องนำเงินกำไรไปชดเชยก่อนพิจารณาจ่ายเงินปันผล แต่ถ้าเงินทุนหมุนเวียน (Circulating Capital) ซึ่งประกอบด้วยเงินทุนเรือนหุ้นในรูปของเงินสด สินค้าของบริษัทสูญหายหรือขาดไปจะต้องมีการชดเชยจนครบถ้วนเสียก่อน ถ้ามีเงินเหลือจึงจะถือว่ามีกำไรอันที่บริษัทจะประกาศจ่ายเงินปันผลได้ นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องหนี้สูญซึ่งตามหลักบัญชีก็ต้องมีการตั้งตัวเงินสำรองหนี้สูญไว้ และทรัพย์สินบางอย่างต้องหักค่าสึกหรอทุก ๆ ปีด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมเกี่ยวข้องกับการคิดกำไรขาดทุนของบริษัทเช่นกัน

ที่มาตรา 1201 วรรคสาม ห้ามมิให้บริษัทจ่ายเงินปันผลถ้าบริษัทขาดทุนจนกว่าจะได้แก้ไขให้หายขาดทุนเสียก่อน หมายความว่าถ้าบริษัทเคยขาดทุนมาในปีก่อน ๆ ต่อมาในปีนี้บริษัทได้กำไร ก่อนจะจ่ายเงินปันผลต้องนำกำไรไปชดเชยส่วนที่ขาดทุนในปีก่อน ๆ จนหายขาดทุนเสียก่อน เมื่อมีกำไรเหลือจึงเอามาจ่ายเป็นเงินปันผลได้²

มาตรา 1202 บัญญัติว่า “ทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรองอย่างน้อยหนึ่งในยี่สิบส่วนของจำนวนผลกำไร ซึ่งบริษัททำมาหาได้จากกิจการของบริษัท

1 โสภณ รัตนากร, หนังสือที่อ้างข้างต้น หน้า 347

2 โสภณ รัตนากร, ในหนังสือที่อ้างข้างต้น หน้า 347-348

จนกว่าทุนสำรองนั้นจะมีจำนวนถึงหนึ่งในสิบของจำนวนทุนของบริษัทหรือมากกว่านั้น แล้วแต่จะได้ตกลงกำหนดไว้ในข้อบังคับของบริษัท

ถ้าได้ออกหุ้นโดยคิดเอาราคาเกินกว่าที่ปรากฏในใบหุ้นเท่าใด จำนวนที่คิดเกินนี้ท่านให้บวกทบเข้าในทุนสำรองจนกว่าทุนสำรองจะมีจำนวนเท่าถึงที่กำหนดไว้ในวรรคก่อน”

ทุนสำรอง คือเงินที่บริษัทจัดสรรไว้จากส่วนหนึ่งของเงินกำไรที่บริษัททำมาหาได้ ทุนสำรองนี้ถือว่าเป็นประกันแก่เจ้าหนี้ของบริษัท ถ้าบริษัทยังไม่เลิกกันผู้ถือหุ้นทั้งหลายจะเอาไปแบ่งเฉลี่ยกันไม่ได้ และบริษัทจำกัดส่วนมากมักจะได้ออกกำหนดไว้ในข้อบังคับว่าจะต้องจัดสรรกำไรไว้เป็นเงินทุนสำรองเป็นจำนวนเปอร์เซ็นต์แน่นอนเสมอ และมักจะกำหนดไว้เป็นเปอร์เซ็นต์สูงกว่าจำนวนที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่มีข้อยกเว้นว่า บริษัทย่อมจะกำหนดไว้ในข้อบังคับให้เกินทุนสำรองเป็นจำนวนเงินต่ำกว่าอัตราที่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่ได้ และจะกำหนดไว้ในข้อบังคับให้มีการจ่ายเงินปันผลโดยไม่เกินเงินผลกำไรไว้เป็นทุนสำรองก็ไม่ได้เช่นกัน เพราะเป็นการขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนซึ่งยอมทำให้ข้อความในข้อบังคับตอนนี้เป็นโมฆะ คือเสียเปล่าไม่มีผลบังคับนั่นเอง¹

กฎหมายบัญญัติว่า ทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรองอย่างน้อยหนึ่งในยี่สิบส่วนของจำนวนผลกำไร ซึ่งบริษัททำมาหาได้ เช่น บริษัทมีกำไร 100 บาท ถ้าบริษัทต้องการแจกเงินปันผล บริษัทก็ต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรอง ($\frac{1}{20} \times 100$) = 5 บาท ดังนั้นถ้าบริษัทมีกำไร 100 บาท เมื่อจะแจกเงินปันผลก็ต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรอง 5 บาท จนกว่าทุนสำรองนั้นจะมีจำนวนถึงหนึ่งในสิบของจำนวนทุนของบริษัท เช่น บริษัทมีทุนจดทะเบียน 10 ล้านบาท ก็จะต้องจัดสรรกำไรไว้เป็นทุนสำรองรวมแล้วไม่น้อยกว่า ($\frac{1}{10} \times 10$) = 1 ล้านบาท

ข้อสังเกต แม้บริษัทจะมีกำไร แต่ถ้ายังไม่มีการแจกเงินปันผล บริษัทก็จะจัดสรรกำไรไว้เป็นทุนสำรองไม่ได้ สำหรับการแจกเงินปันผลระหว่างกาลนั้นบริษัทก็ต้องจัดสรรกำไรไว้เป็นทุนสำรองเช่นเดียวกัน เพราะกฎหมายบัญญัติว่าทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรอง

ตามมาตรา 1202 วรรคท้ายเป็นเรื่องการขายหุ้นสูงกว่ามูลค่าที่ได้จดทะเบียนไว้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1105 วรรคที่สอง ส่วนจำนวนที่ล้ำมูลค่าก็ต้องนำไปสมทบเข้าในทุนสำรองเช่นเดียวกันจนกว่าทุนสำรองจะมีจำนวนเท่าถึงหนึ่งในสิบของจำนวนทุนของบริษัท เช่น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท แต่ขายไปในราคา 110 บาท ตามที่หนังสือบริษัทเห็นสมควรให้อำนาจไว้ ส่วนที่ล้ำมูลค่าคือ 10 บาท ก็ต้องนำไปสมทบเข้าไว้ในกองทุนสำรอง

1 ประภาศน์ อวยชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2523 หน้า 303

มาตรา 1203 บัญญัติว่า “ถ้าจ่ายเงินปันผลไปโดยฝ่าฝืนความในมาตราทั้งสองซึ่งกล่าวมาไซ้ เจ้าหนี้ทั้งหลายของบริษัทชอบที่จะเรียกเอาเงินจำนวนซึ่งได้แจกไปคืนมายังบริษัทได้ แต่ว่าถ้าผู้ถือหุ้นคนใดได้รับเงินปันผลไปแล้วโดยสุจริต ท่านว่าจะกลับบังคับให้เขาจำคืนนั้นหาได้ไม่”

ถ้ากรรมการจ่ายเงินปันผลโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 1201 เช่นไม่ได้ขอมติจากที่ประชุมใหญ่ หรือจ่ายเงินจำนวนที่ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้อนุมัติ หรือจ่ายจากเงินประเภทอื่นที่มีใช้เงินกำไร หรือจ่ายไปทั้งที่ยังไม่ได้แก้ไขในเรื่องขาดทุน หรือจ่ายไปโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 1202 กล่าวคือไม่ได้จัดสรรกำไรไว้เป็นทุนสำรองตามจำนวนที่กฎหมายหรือข้อบังคับของบริษัทได้กำหนดไว้ มีผลอยู่ 2 ประการ คือ

1. ในทางแพ่ง เงินที่จ่ายไปแล้วยังไม่ถือว่าเป็นเงินปันผล บริษัทจึงอาจเรียกคืนได้ตามหลักกฎหมายเรื่องลามิควรได้ (ตามมาตรา 406) ด้วยเหตุนี้เอง เจ้าหนี้ของบริษัทจึงมีสิทธิที่จะเรียกเอาเงินซึ่งได้แจกไปแล้ว คืนมายังบริษัทได้ (มิใช่เอามาให้เจ้าหนี้) บทบัญญัติที่ให้เจ้าหนี้เรียกเงินคืนที่ได้รับไปนี้มีเฉพาะเมื่อผู้ถือหุ้นได้รับเงินไปโดยไม่สุจริต คือรู้ว่าเงินปันผลนั้นแจกไปโดยผิดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย หากผู้ถือหุ้นรับไปโดยสุจริต เจ้าหนี้ก็จะใช้สิทธิตามมาตรา 1203 ไม่ได้

กรรมการชุดที่ได้แจกเงินปันผลไม่ถูกต้องตามกฎหมาย จะต้องรับผิดชอบร่วมกันตามมาตรา 1168 และมาตรา 1169 คือบริษัทอาจฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนแก่กรรมการได้ หรือในกรณีที่บริษัทไม่ยอมฟ้องร้องผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะนำคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้

2. ในทางอาญา บริษัทมีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 19,25 มีโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท ส่วนกรรมการมีความผิดตามมาตรา 9,25 มีโทษปรับไม่เกิน 5,000 บาท

มาตรา 1204 บัญญัติว่า “การบอกกล่าวว่าจะปันผลอย่างใด ๆ อันได้อนุญาตให้จ่ายนั้น ท่านให้โฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ฉบับหนึ่งสองครั้งเป็นอย่างน้อยหรือมิฉะนั้นให้มีจดหมายบอกกล่าวไปยังตัวผู้ถือหุ้นบรรดาปรากฏชื่ออยู่ในทะเบียนผู้ถือหุ้นจงทุกคน”

ตามมาตรา 1204 นี้ กฎหมายกำหนดให้บอกกล่าววิธีใดวิธีหนึ่งเท่านั้น เช่น อาจโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ฉบับหนึ่งสองครั้งเป็นอย่างน้อยหรือมีจดหมายแจ้งไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนของบริษัท

ข้อสังเกต

1. ถ้าคำบอกกล่าวได้ส่งถึงตัวผู้ถือหุ้นไม่ว่าโดยวิธีใดย่อมใช้ได้ และถือว่าเป็นอันได้ส่งโดยชอบแล้ว ตามมาตรา 1244

ได้เสมอ กับทั้งในระยรอบปีทุกปี สมุดบัญชีนี้ก็จะต้องนำมาเปิดเผย ณ ที่ประชุมใหญ่ โดย เหตุผลดังกล่าวมาแล้วนั้น บัญชีของบริษัทจึงมีความสำคัญมาก และจะต้องถูกตรวจสอบโดยผู้ สอบบัญชีได้เสมอไป นอกจากบัญชีที่ว่าไว้ตามมาตรา 1206 นี้แล้วกรรมการยังจะต้องรับผิดชอบ ทำบัญชีให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการบัญชีอีกด้วย¹

บัญชีที่จะต้องทำตามพระราชบัญญัติดังกล่าวคือ

1. บัญชีสินทรัพย์รวมทั้งสินค้าซึ่งอยู่ในความครอบครอง
2. บัญชีเงินสด
3. บัญชีลูกหนี้ และบัญชีเจ้าหนี้
4. บัญชีรายวันซื้อ และบัญชีรายวันขาย
5. บัญชีแยกประเภทรายได้ และรายจ่าย

ผู้มีหน้าที่ทำบัญชีจะต้องจัดให้บัญชีที่ต้องทำตามกฎหมายมีรายการ ข้อความและทำ ภายใต้อระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

ในขณะที่ประกอบกิจการอยู่ ผู้มีหน้าที่ทำบัญชีจะต้องเก็บรักษาบัญชีพร้อมทั้งหลัก ฐานประกอบไว้ ณ สถานที่ซึ่งใช้ทำการค้านั้น ถ้าเป็นร้านสาขาก็ต้องปฏิบัติทำนองเดียวกัน ทั้ง นี้ต้องเก็บรักษาไว้เป็นเวลาไม่น้อยกว่าสิบปี นับแต่วันที่ได้ลงรายการครั้งสุดท้ายในบัญชีนั้น ๆ เป็นต้นไป

สำหรับบุคคลซึ่งมีหน้าที่ทำบัญชี คือบุคคลธรรมดา, หรือห้างหุ้นส่วนและบริษัท จำกัดที่เป็นนิติบุคคลซึ่งประกอบกิจการตามที่กฎหมายบัญญัติประเภทไว้เป็นอาชีพปกติในกรณี ที่ผู้มีหน้าที่ทำบัญชีเป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด กรรมการและผู้จัดการบริษัทนั้นเป็นผู้มี หน้าที่ทำบัญชี²

มาตรา 1207 บัญญัติว่า “กรรมการต้องจัดให้จดบันทึกรายงานการประชุม และข้อมติทั้ง หมดของที่ประชุมผู้ถือหุ้นและของที่ประชุมกรรมการลงไว้ในสมุดโดยถูกต้องสมุดนี้ให้เก็บรักษา ไว้ ณ สำนักงานที่ได้จดทะเบียนของบริษัท บันทึกเช่นนั้นอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อได้ลงลายมือชื่อ ของผู้เป็นประธานแห่งการประชุมซึ่งได้ลงมติ หรือซึ่งได้ดำเนินการงานประชุมก็ดี หรือได้ลง ลายมือชื่อของผู้เป็นประธานแห่งการประชุมถัดจากครั้งนั้นมาก็ดี ทำนให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นหลักฐานอันถูกต้องแห่งข้อความที่ได้จดบันทึกลงในสมุดนั้น ๆ และให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า การลงมติและการดำเนินของที่ประชุมอันได้จดบันทึกไว้ในวันได้เป็นไปโดยชอบ

ผู้ถือหุ้นคนใดจะขอตรวจดูเอกสารดังกล่าวมาข้างต้นในเวลาใดเวลาหนึ่งระหว่างเวลา ทำการงานก็ได้”

1 ทวี เจริญพิทักษ์, หนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 519

2 ประกาศน อวยชัย, หนังสือเล่มเดียวกัน หน้า 305

ตามมาตรา ๑๑๖ กฎหมายได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรรมการในอันที่จะต้องจัดบันทึก รายงานการประชุมและข้อมติทั้งหมดของที่ประชุมกรรมการ และที่ประชุมผู้ถือหุ้นลงใน สมุดรายงานการประชุม

การที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ ก็เพราะต้องการให้เป็นหลักฐานสำหรับการประพฤติ ปฏิบัติ อันใช้ยืนยันกันระหว่างกรรมการ, ผู้ถือหุ้นและบริษัท มตินั้นมีผลที่จะบังคับให้กรรมการ ต้องปฏิบัติตาม ถ้ากรรมการไม่ปฏิบัติตามมติของที่ประชุมใหญ่แล้ว กรรมการก็ต้องรับผิดชอบ ร่วมกัน ตามมาตรา 1168 (4)

ในทางปฏิบัติ สมุดบันทึกรายงานการประชุมจะแยกเป็น 2 เล่ม คือ สมุดบันทึก รายงานการประชุมของกรรมการเล่มหนึ่ง กับสมุดบันทึกรายงานการประชุมผู้ถือหุ้นอีกเล่มหนึ่ง การจัดบันทึกรายงานการประชุมและมติของที่ประชุมนั้นเป็นหน้าที่ของเลขานุการ ซึ่งจะต้อง บันทึกให้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง บันทึกเหล่านี้เมื่อได้ลงลายมือชื่อของผู้เป็นประธานแห่ง การประชุมซึ่งได้ลงมติ หรือได้ดำเนินการประชุมก็ดี หรือได้ลงลายมือชื่อของผู้เป็นประธาน แห่งการประชุมถัดจากครั้งนั้นมาก็ดี กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนเป็น 2 กรณี คือ

1. เป็นหลักฐานอันถูกต้องแห่งข้อความที่ได้จัดบันทึกลงในสมุดนั้น ๆ และ
2. การลงมติและการดำเนินงานของที่ประชุมอันได้จัดบันทึกไว้ นั้นเป็นไปโดยชอบ

ตามวรรคสองของมาตรา 1207 นี้ กฎหมายบัญญัติให้สิทธิผู้ถือหุ้นทุกคนที่จะขอ ตรวจสอบเอกสาร บันทึกรายงานการประชุมและข้อมติของที่ประชุมผู้ถือหุ้น และของที่ประชุม กรรมการในเวลาใดเวลาหนึ่งระหว่างเวลาทำการของบริษัทได้ด้วยสิทธิของผู้ถือหุ้นในการที่จะ ตรวจสอบเอกสารเหล่านั้น นับว่าเป็นสิทธิอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่บริษัทจำกัดได้ เพราะถ้าผู้ถือหุ้นได้ใช้สิทธินั้นตรวจสอบรายงานการประชุมของกรรมการก็ย่อมจะต้องรู้ถึงวิธี ดำเนินการอันเป็นความลับของบริษัทได้ และตามระเบียบในที่ประชุมกรรมการนั้นเป็นการ ประชุมกันระหว่างกรรมการด้วยกันซึ่งผู้ถือหุ้นจะเข้าไปนั่งฟังไม่ได้ เมื่อผู้ถือหุ้นนั่งฟังไม่ได้แต่ กลับมาตรวจสอบรายงานการประชุมของกรรมการได้ การที่จะให้การประชุมเป็นความลับ จึงไม่ ได้ผลแต่อย่างไร และทางฝ่ายผู้ถือหุ้นเมื่อได้ตรวจสอบรายงานการประชุมแล้ว ก็อาจเอาเปรียบ โดยการรู้ความลับนั้นทำการค้าขายแข่งกับบริษัทได้ เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามผู้ถือหุ้น การค้าขายแข่งกับบริษัท